

አራቱ ወንጌሎች

ማርቆስ

ሉቃስ

ዮሐንስ

ማቴዎስ

እግዚአብሔር . . . በልጁ . . . ተናገረ፤

ክፍል 1 - የኢየሱስ ሕይወትና አገልግሎት

ምዕራፍ 1 - ልደቱ	1
ምዕራፍ 2 - የዝምታ ዓመታት	4
ምዕራፍ 3 - ገሊላና ይሁዳ	7
ምዕራፍ 4 - ኢየሩሳሌም	11
ምዕራፍ 5 - የሕማማቱ ዘገባ	14

ክፍል 2 - ቤተ ክርስቲያን ቃልና ልምምድ

ምዕራፍ 6 - ሐዋርያትና ምስክርነታቸው	17
ምዕራፍ 7 - ሰፋፊ የክርስትና ማዕከላት	21
ምዕራፍ 8 - ቤተ ክርስቲያን በሐዋርያት ዘመን	24
ምዕራፍ 9 - ወንጌሎችና ስብከት	26
ምዕራፍ 10 - የጽሑፍ ዘገባ	29

ክፍል 3 - የሥነ ጽሑፍ ውርስ

ምዕራፍ 11 - ብሉይ ኪዳን	32
ምዕራፍ 12 - የወንጌል ሥርዊትና ትምህርት	36
ምዕራፍ 13 - የመንፈስ ቅዱስ ቁጥጥር	38
ምዕራፍ 14 - ተቀዳሚ ጽሑፎች	41
ምዕራፍ 15 - የማርቆስ ወንጌል በቅድሚያ የተጻፈ ስለመሆኑ	44

ክፍል አራት-

ምዕራፍ 16 - የሕማማቱ ዘገባ ማዕከላዊነት	47
ምዕራፍ 17 - የወንጌሎች መልእክት	50
ምዕራፍ 18 - በገሊላ የተፈጸሙ ነገሮች	52
ምዕራፍ 19 - ሦስቱ ወንጌሎች	56
ምዕራፍ 20 - የዮሐንስ አቀራረብ	59

ክፍል 5 - የእያንዳንዱ ወንጌል ልዩ ባሕርያት

ምዕራፍ 21 - ወንጌላቱ የመነጨት ከኢየሱስ ነው	62
ምዕራፍ 22 - ማርቆስ	65
ምዕራፍ 23 - ማቴዎስ	68
ምዕራፍ 24 - ሉቃስ	71
ምዕራፍ 25 - ዮሐንስ	73

ክፍል 6 - ዘገባዎችን የማዋሐድ አሳብ

ምዕራፍ 26 - ልዩነት አስፈላጊ ነው	76
ምዕራፍ 27 - መሠረታዊ ተመሳሳይነት	79
ምዕራፍ 28 - ዋና ዋና ክፍሎችን በቃል ማጥናት	82
ምዕራፍ 29 - ወንጌላት የተጻፉት መቼ ነው?	84
ምዕራፍ 30 - መለኮታዊ ትምህርትና ታሪክ	87
ምዕራፍ 31 - ወንጌል ምንድን ነው?	89
መልሶች	93

ክፍል 1

የኢየሱስ ሕይወትና አገልግሎት

ምዕራፍ 1- ልደቱ

ማንኛውም ሰው ከአዲስ ኪዳን ውስጥ በመጀመሪያ የሚገኙትን አራት መጻሕፍት ሲመለከት በቅድሚያ የሚጠይቀው ጥያቄ ወንጌል የሚለው ቃል ትርጉም ምንድን ነው? የሚል ነው። ለዚህ ጥያቄ መልስ ስናገኝ መጻሕፍቱን ለማጥናት ተዘጋጅተናል ማለት ነው። እዚህ ላይ አጠቃላይ ትርጉም ሰጥተን ትምህርቱን እየቀጠልን ስንሄድ ዝርዝር ትርጉሙን እናብራራለን። ወንጌል ማለት የኢየሱስ ክርስቶስን መወለድ፤ አገልግሎት፤ ሞትና ትንሣኤውን የሚያካትት ዘገባ የያዘ ጽሑፍ ነው። ኢየሱስ ስለ መጣበት ምክንያት በተለያዩ መንገድ እንዲጽፉ መንፈስ ቅዱስ አራት ሰዎችን መረጠ።

የዚህ ትርጉም በዮሐንስ 1:1-5 ውስጥ ተብራርቶ ስለሚገኝ ጥቅሱን አንብቡ። እዚህ ላይ ዮሐንስ የኢየሱስን መምጣት ከብሉይ ኪዳን ጋር ያዛምደዋል፤ ከዕብ. 1:1-2 ጋር አገናዝቡ። ዮሐንስ «ቃል» የሚለውን አባባል የወሰደው ከብሉይ ኪዳን ነው። እንዲሁም ዮሐንስ ኢየሱስን በዘፍ. 1:1-31 ከሚገኘው ጋር ያዛምደዋል፤ ይህም በብሉይ ኪዳን ታላቅ የሆነ የመለኮታዊ መገለጥ ምሳሌ ነው። ስለ ሰዎች የሕይወት ታሪክ በሚጻፍ መጽሐፍ ውስጥ እንዲህ የመሰለ አሳብ ታይቶ አይታወቅም። ዮሐንስ ወንጌሉን መጻፍ ሲጀመር ኢየሱስ ማን እንደሆነ፣ ምን እንደሚመስልና ይህን ለመሳሰለው አሳብ ምንም ማብራሪያ አልሰጠንም።

የማርቆስንም ወንጌል ስንመለከት ተመሳሳይ ሁኔታን እናያለን (ማር. 1:1-4)። ማርቆስ ወንጌሉን የጀመረው ስለ ኢየሱስ መወለድ ምንም ማብራሪያ ሳይሰጥ ነው። ስለዚህ ግድ አልሰጠውም ነበር፤ ማርቆስ ምዕራፍ 1ን እንደገና ተመልከቱ። ይኸውም ወንጌል የሚጀምረው በመጥምቁ ዮሐንስ ስብከት ነው። ይህም ኢየሱስ ሥራውን ለመጀመሩ ምልክት ነው። ስለሆነም ለማርቆስ የወንጌል መጀመሪያ የኢየሱስ ልደት ሳይሆን የመጥምቁ ዮሐንስ ስብከት ነበር። የዮሐንስና የማርቆስ አቀራረብ የተለያዩ ቢሆኑም ሁለቱም ትክክል ናቸው።

ማቴዎስ የኢየሱስን ልደት ለማብራራት ሁለት ምዕራፎች ወስዷል፡ ማቴ. 1-2 አንብቡ። የእነዚህ ሁለት ምዕራፎች ይዘት በአጭሩ እንደሚከተለው ነው፡- የኢየሱስ የትውልድ ሐረግ (ማቴ. 1፡1-17)፤ የኢየሱስ በቤተ ልሔም መወለድ (1፡18-25)፤ የአሕዛብ ጠቢባን ጉብኝት (2፡1-12)፤ የኢየሱስ በእሥራኤል ተቀባይነት ያለማግኘትና ወደ ግብፅ መሰደድ (2፡13-23)። ማቴዎስ እያንዳንዱን ድርጊት ከብሉይ ኪዳን ጋር ያገናዝበዋል። ማቴዎስ ያተኮረበት በኢየሱስ አወላለድ ላይ ሳይሆን ልደቱ ከብሉይ ኪዳን ትንቢት ጋር እንዴት እንደተዛመደ በማሳየቱ ላይ ነው። የኢየሱስ መምጣት እግዚአብሔር በብሉይ ኪዳን የጀመረው ሥራ ቅጥያ ነው።

ሉቃስም እንደዚሁ ማርቆስ ወንጌሉን ከጀመረበት ለመድረስ ሁለት ምዕራፎች ወስዷል፡ ሉቃስ 1ና 2 አንብቡ። ሉቃስ ጽሑፉን ሲጀምር ለምን መጽሐፉን እንደጻፈ ማብራሪያ ይሰጣል (ሉቃስ 1፡1-4)። ከዚያም ስለ መጥምቁ ዮሐንስ ይገልጻል (ሉቃስ 1፡5-25)። ለኢየሱስ መወለድ እግዚአብሔር ማርያምን አዘጋጅቷል (ሉቃስ 1፡26-38)። የተላኩ መላእክትም ስለ እርሱ ተጨማሪ ምስክርነት ሰጡ (ሉቃስ 1፡39-56)። የመጥምቁ ዮሐንስ መወለድ ተነገረ (ሉቃስ 1፡57-80)። ከዚህ በመቀጠል በሁለተኛው ምዕራፍ ውስጥ ሉቃስ ስለ ኢየሱስ መወለድ ያብራራል (ሉቃስ 2፡1-20)። ኢየሱስ በመቅደስ ወስጥ ስለማስተማሩም ጽፏል (ሉቃስ 2፡21-40)። በመጨረሻም ዮሐንስ የኢየሱስን የመጀመሪያ 30 ዓመታት ለማጠቃለል 12 ቁጥሮችን ተጠቀመ (ሉቃስ 2፡41-52)።

እግዚአብሔር በእያንዳንዱ አጋጣሚ የነበረውን ድርሻ ለመግለጽ ሉቃስ ጥንቃቄ ያደርግ ነበር። በሉቃስ ምዕራፍ 1ና 2 ውስጥ የተገለጹት እነዚህ ድርጊቶች በአጋጣሚ ወይም በድንገት የተፈጸሙ ሳይሆኑ በማይነጣጠል ሁኔታ ከብሉይ ኪዳን ጋር የተያያዙ መለኮታዊ መገለጦች ናቸው። እግዚአብሔር በተግባርና በቃል ይናገራል።

አራቱም ወንጌላት እያንዳንዳቸው የተለያዩ አጀማመር አላቸው።

የዮሐንስ አጀማመር የፍጥረትን ገለጻ በመጠቀም አንባቢውን በቀጥታ ወደ ብሉይ ኪዳን ይመራዋል። የሉቃስ አጀማመር የመጥምቁ ዮሐንስን

ትንቢት ስለሚያጠቃልል ከማቴዎስ ይልቅ ሰፋ ያለ ማብራሪያ ይሰጣል። ማቴዎስ ከኢየሱስ መወለድ ይጀምራል። ምናልባት ከሌሎቹ ቀደም ብሎ ታሪኩን ያስፈረው ማርቆስ ዘገባውን ከመጥምቁ ዮሐንስ ስብከት ይጀምራል። የሁሉም ጅማራ የተለያዩ ነው፤ ሆኖም ሁሉም ትክክል ናቸው።

ከወንጌል ጸሐፊዎች መካከል ማንኛቸውም የኢየሱስን የሕይወት ታሪክ ብቻ ለመጻፍ ፍላጎት አልነበራቸውም፤ የጥንት ክርስቲያኖች ታሪኩን ብቻ አልፈለጉም። ለመመለስ የሚፈልጉት ጥያቄ ይህ ሰው ማን ነው? ከየት መጣ? ምን ምን ሠራ? ምን ምን አስተማረ? ለምን መጣ? አመጣጡ ከብሉይ ኪዳን ጋር ለምን ተዛመደ? ለእነዚህ አምስት ጥያቄዎች አራቱም ወንጌሎች የተሟላ መልስ ሰጥተዋል። እኛም በዚህ መጽሐፍ የምናጠናው ይህንኑ ነው።

ምዕራፍ አንድ - ጥያቄዎች

1. የዮሐንስና የማርቆስን አጀማመር አነጻጽሩ።
2. ዮሐ. 1: 1-5 ምን ልዩ መረጃ ይሰጠናል?
3. ማርቆስ የኢየሱስን ልደት ለምን አልመዘገበውም?
4. የኢየሱስ ልደት በየትኞቹ ወንጌሎች ውስጥ ተመዝግቦ ይገኛል?
5. በማቴዎስ ወንጌል ውስጥ የሚገኙት አራት የተለዩ ነጥቦች ምን ምን ናቸው?
6. ማቴዎስ ከብሉይ ኪዳን ሲጠቅስ ዓላማው ምንድን ነው?
7. ሉቃስ 1: 1-4ን ከማቴዎስ፣ ማርቆስና ዮሐንስ አጀማመር ጋር አነጻጽሩት።
8. በሉቃስ የመጀመሪያ ሁለት ምዕራፎች ውስጥ የምናገኛቸው የተለያዩ ነጥቦች ምንና ምን ናቸው?
9. የእያንዳንዱ ዘገባ ዋና ጭብጥ ምንድን ነው?

ምዕራፍ 2

የዝምታ ዓመታት

ከፊት ለፊታችን ልንመለከተው የምንችለው ሥዕላዊ መግለጫ ከሌለን አሁን የምንነጋገርባቸውን ዓመታት መረዳት ያስቸግረናል። ስለዚህ የሚከተለውን ሥዕላዊ መግለጫ እናጥና፡

_____ ልደቱ	የምንጠቀምበት የዓመት አቆጣጠር ሙሉ
_____ 12	በሙሉ ትክክለኛ ነው ብለን ማረጋገጥ
የዝምታ ዓመታት	አንችልም፤ ሆኖም ለጥናታችን ይጠቅመናል።
_____ 30	ኢየሱስ በመጥምቁ የሐንስ በተጠመቀ ጊዜ
_____ 30	እድሜው 30 ዓመት ነው ብለን እንገምታለን።
_____ 30	ስለሆነም ዓመተ ምሕረቱ 30 ዓ.ም. ነበር።
_____ 30	ይህንን ግምት የወሰድነው ያለ ማስረጃ ሳይሆን
_____ 30	በሉቃስ 3: 1-3 ላይ በመመርኮዝ ነው።

የዝምታው ዓመታት ለማርቆስና ለዮሐንስ ችግር አልፈጠረባቸውም፤ ምክንያቱም ጽሑፋቸውን የጀመሩት ከዚያ ጊዜ በኋላ ስለሆነ ነው። ማርቆስ ታሪኩን የጀመረው ኢየሱስ 30 ዓመት ሲሞላው ነው። ዮሐንስ 1: 15 የሚጀምረውም ከዚሁ ዓመት በመነሣት ነው። በመጀመሪያዎቹ 30 ዓመታት ውስጥ ምን ተፈጸመ? ማርቆስና ዮሐንስ ምንም አይነግሩንም። ዝም ማለታቸው ምን ያሳየናል? ይህም ማለት እነርሱ በሚሰጡት ማብራሪያ በመጀመሪያዎቹ 30 ዓመታት ምንም አስፈላጊ ነገር አልተፈጸመም ማለት ነው። ወንጌላውያን በመንፈስ ቅዱስ ባይመሩ ኖሮ ዘገባቸውን ከጀመሩበት ነጥብ ባልጀመሩም ነበር።

ማቴ. 2:23ና ማቴ. 3:1ን አንብቡ። በሁለቱ ጥቅሶች መካከል የ28 ዓመት ርቀት እንዳለ አስተዋላችሁ? ማቴዎስ ይህንን ያደረገው በዓላማ እንጂ ተሳስቶ አይደለም። ስለ አንድ ሳምንት ሁኔታ አምስት ምዕራፍ እንደ ወሰደበት እንዲሁም ለአንድ ቀን ሦስት ምዕራፎች እንደ ወሰደበት በኋላ እንመለከታለን። ይህ ሁኔታ ስለ ወንጌሉ ዓላማ ምን ይጠቁመናል?

ሉቃስ 2:52ን ካነበባችሁ በኋላ ሉቃስ 3:1ን ደግሞ አንብቡ። በእነዚህ ሁለት ጥቅሶች መካከል የ17 1/2 ዓመት ርቀት አለ። ይህ ሉቃስ ምንም ዓይነት ችግር አይፈጥርበትም፤ ምክንያቱም ሉቃስ የእያንዳንዱን ዓመት ዝርዝር ሁኔታ ሊገልጽልን አልፈለገም። በሉቃስ 2:39ና 2:41 መካከልም የ10 ዓመት ልዩነት እናያለን። በብሉይ ኪዳን ውስጥም ተመሳሳይ የዓመታት ርቀት ተመዝግቦ እንመለከታለን፤ ይኸውም በዘፍጥረት መጨረሻና በዘጸአት መጀመሪያ መካከል ያለው ነው። እንዲሁም በዕዝራ ምዕራፍ 6ና ምዕራፍ 7 መካከል ተመሳሳይ ሁኔታ እናገኛለን።

ሦስቱ ወንጌሎች ስለ መጥምቁ ዮሐንስ የሰጡት ትኩረት የቱን ያህል መጠነኛ እንደሆነ ተመልከቱ። ማቴዎስ፣ ማርቆስና ሉቃስ እያንዳንዳቸው የጻፉት 6 ጥቅሶች ብቻ ነው (ማቴዎስ 3:1-6፣ ማርቆስ 1:1-6፣ ሉቃስ 3:1-6)። ከዚህ ሌላ አልፎ አልፎ አነስተኛ መግለጫዎችን ሰጥተውናል። በይሁዳ ውስጥ ለ400 ዓመታት ምንም ነቢይ ያለመነሣቱን ማስታወስ ይኖርብናል። መጥምቁ ዮሐንስ ነቢይ ብቻ አልነበረም፤ ሌላም ብዙ ተግባሮችን ፈጽሟል። ለምሳሌ ባካሄደው የጥምቀት ሥርዓት አይሁዶች አዲስ ጅማራ እንደሚያስፈልጋቸው አመልክቷል። የመሢሁን መምጣትና እርሱም ራሱ ኢየሱስ ሥራውን የሚጀምርበትን ወቅት መቃረቡን ለመጠቆም የተላከ የመጨረሻ መልእክተኛ መሆኑን ያውጅ ነበር። መጥምቁ ዮሐንስ ያለው ተፈላጊነት ከፍተኛ ቢሆንም ወንጌሎች ለእርሱ የሰጡት ስፍራ በጣም አነስተኛ ነው።

ወንጌሎች ኢየሱስ በመጀመሪያዎቹ 30 ዓመታት ያደረገውን አለመመዝገባቸው ጠቀሜታቸውን የሚቀንስ ነጥብ አይደለም፤ ነገር ግን የእነኝህ 30 ዓመታት ታሪክ ለወንጌሉ አስፈላጊ ክፍል አልነበረም። ኢየሱስ አገልግሎት የሰጠው ለሦስት ዓመታት ብቻ ነበር፤ ወንጌሎቹም ትኩረት የሰጡትና ዝርዝሩን ያሰፈሩት በእነዚህ ሦስት ዓመታት ላይ ነው።

ከሐዋርያት ዘመን በኋላ ኢየሱስ በሕፃንነቱና በወጣትነቱ ምን ምን እንደሠራ የሚገልጽ ታሪክ የተጻፈባቸው ብዙ መጻሕፍት ነበሩ። እነኝህ መጻሕፍት በሐዋርያት ስላልተጻፉ ወይም ሐዋርያት በበላይነት እየተቆጣጠሩ ያጻፏቸው ስላልሆኑ ጠቀሜታ የላቸውም። ስለዚህ ኢየሱስ 30 ዓመት እስኪሞላው ድረስ ምን እንደሠራ የማናውቅ መሆናችንን

ልንቀበለው ይገባል፤ ይህም በሉቃስ 2:40-52 የተጻፈውን ሳያጠቃልል ነው።

አሁን በምዕራፍ አንድ የሚገኘውን ሥዕላዊ መግለጫ በድጋሚ እንመልከት

ዝምታ 130 ዓመታት

የሐንስ

ሉቃስ ም. 1፤ ም. 2

17 1/2 ዓመታት

30 ዓመታት

ሉቃስ 3-24

አገልግሎት

ዝምታ

ማርቆስ

2 ዓመት ማቴ. ም. 1፥ ም. 2

28 ዓመት ዝምታ

3 ዓመት ማቴ. 3-28

በማቴዎስ ምዕራፍ 2ና 3 መካከል 28 ዓመታት አሉን፤ ከማርቆስ 1:1 በፊት 30 ዓመታት አሉን፤ በሉቃስ ምዕራፍ 2ና 3 መካከል 27 1/2 ዓመታት አሉን፤ ከየሐንስ 1:1 በፊት 30 የዝምታ ዓመታት አሉን፤ አራቱ ወንጌላውያን የመዘገቡት የኢየሱስን የሕይወት ታሪክ ሳይሆን በተለይ የኢየሱስን ተልዕኮና አገልግሎት የሚያብራሩ ዘገባዎችን ነው።

ምዕራፍ ሁለት - ጥያቄዎች

1. ኢየሱስ የመጣበትን ዘመን በዝርዝር የሚገልጽ የትኛው ወንጌል ነው?
2. በኢየሱስ አገልግሎት ውስጥ 3 ዋና ዋና ነጥቦች ምን ምን ናቸው?
3. በማቴ. 2:23ና 3:1 መካከል የስንት ዓመት ርቀት አለ?

4. ስለ ኢየሱስ የልጅነት ጊዜ አንዳንድ መረጃ የሚሰጠን የትኛው ወንጌል ነው?
5. ስለ ልጅነቱ ጊዜ ምንም የማይገልፁት የትኞቹ ወንጌሎች ናቸው?
6. በሉቃስ 2:52ና 3:1 መካከል የስንት ዓመት ርቀት አለ?
7. የመጥምቁ ዮሐንስ ዋና ተልእኮ ምን ነበር?
8. ስለ መጥምቁ ዮሐንስ አገልግሎት የተተነበየው ትንቢት የሚገኘው የት ነው?
9. ስለ ዝምታ ዓመታቱ ወንጌላውያኑ ምንም ነገር ያልጠቀሱት ለምንድን ነው?
10. ከአዲስ ኪዳን መጻሕፍት ጋር የመቀላቀል ዕድል ያልተሰጣቸው ሌሎች የኢየሱስ ታሪኮች ምን ለማድረግ ሞከሩ?

ምዕራፍ 3

ገሊላና ይሁዳ

ስለ ኢየሱስ መወለድ የሚነግሩን ሁለቱ ወንጌሎች ብቻ ናቸው። ኢየሱስ በሕይወቱ ስላሳለፋቸው አብዛኞቹ ዓመታት አራቱም ወንጌሎች ምንም ያህል መረጃ አይሰጡንም። ኢየሱስ በገሊላና በኢየሩሳሌም ስለሄደመው ሥራ እያንዳንዱ ወንጌል አንዳንድ ነገሮችን ይነግሩናል። ስለተለያዩ ድርጊቶች ወንጌላውያኑ በወንጌላቸው ውስጥ ምን ያህል ቦታ እንደሰጡት የሚያሳዩ ሦስት ነገሮች ተመልክተናል።

ይኸውም፡-

1. ስለ ልደቱ የሰጡት ቦታ ጥቂት ነው፤ ወይም በዝርዝር አልጻፉም።
2. 30 ዓመት እስኪሞላው ድረስ ስለ ነበረው ሁኔታ በወንጌላቸው ውስጥ የጠቀሱት እጅግ አናጣ ነው።
3. በወንጌላቸው ውስጥ ለመጨረሻዎቹ 3 ዓመታት ሰፊ ቦታ ሰጥተዋል።

ኢየሱስ አገልግሎት ስለ አካሄደበት ስፍራ እያንዳንዱ ወንጌል ምን እንደሚል እንመልከት።

ቦታው

ጊዜው

ጥቅስ - ምዕራፎች

ገሊላ

2 1/2 ዓመት

ማቴዎስ 3-18 /16/

= — ማርቆስ 1-9 /9/

ሉቃስ 3-9 /7/

ፌርያ

6 ወር

ሉቃስ 10-18 /9/

ይሁዳ

ማቴ 19-28

ማር. 10-16

ጥቂት ሳምንታት = — ሉቃስ 19-24

ዮሐ. 1-21

ይህንን ሠንጠረዥ ለአሁኑ በዚህ መልኩ ከተጠቀምንበት በኋላ ቆይተን ዘርዘር ባለ መልኩ እንመለከተዋለን። ከዚህ ሠንጠረዥ ውስጥ አስፈላጊና ጠቃሚ የሆኑትን ነገሮች እናስተውል።

1. ማቴዎስ፣ ማርቆስና ሉቃስ ማብራሪያቸውን የጀመሩት ኢየሱስ በገሊላ ወረዳ ያደረገውን ለመግለጽ ብዙ ምዕራፎችን በመጠቀም ነው። ይህም ኢየሱስ ብዙ ጊዜ ወደ ኢየሩሳሌም መመለሱን አላወቁም ማለት አይደለም። ኢየሱስ በገሊላ ወረዳ ውስጥ ያደረገውና የተናገረው ላቀረቡት ማብራሪያ በጣም አስፈላጊ መረጃ ነበረ።
2. ኢየሱስ ወደ ኢየሩሳሌም ያደረገው የመጨረሻ ጉዞው ረጅም ጊዜ እንደፈጀበትና እግረ መንገዱን በብዙ ቦታዎች ቆይታ እያደረገ እንዳለፈ የሚነግረን ሉቃስ ብቻ ነው። ሉቃስ ስለዚህ ጉዞ የጻፈበት ክፍል «የሉቃስ የጉዞ ዘገባ» ተብሎ ይጠራል። ይህም ስያሜ እነዚህን ምዕራፎች በአጠቃላይ እንድናስታውሳቸው ይረዳናል።
3. ለእያንዳንዱ የአገልግሎቱ ቦታ የተሰጡትን ዓመታትና ምዕራፎች በአእምሮአችሁ አወዳድሩ፤ ምን ለመገንዘብ ቻላችሁ? የገሊላ አገልግሎት ዘመን ወደ 2 1/2 ዓመት የሚጠጋ ጊዜ ነበረ። ለዚህ ዘመን ወንጌሎቹ የሰጡት ምዕራፍ፣ ማቴዎስ ምዕራፍ 16ን፣ ማርቆስ ምዕራፍ 9ን፤ እና ሉቃስ 7ን ነው። አሁን ደግሞ ለኢየሱስ

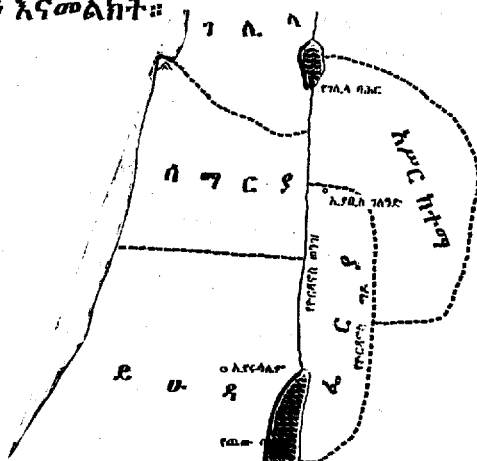
የመጨረሻ የአግልግሎት ሳምንት ማለትም በኢየሩሳሌም ውስጥ ስለተፈጸመው ድርጊት ወንጌሎች ምን ያህል ምዕራፍ እንደሰጡ ተመልከቱ። ማቴዎስ ምዕራፍ 10ን፣ ማርቆስ ምዕራፍ 7ን እና ሉቃስ ምዕራፍ 6ን ሰጥተዋል። ይህም የሚያሳየን ለሦስቱ ወንጌላውያን በጣም አስፈላጊ የሆነው ወቅት የመጨረሻው ሳምንት መሆኑን ነው። ለእነርሱ የአንድ ሳምንት ድርጊቶች ከ2 1/2 ዓመት እኩል መሆናቸውን ያሳየናል።

4. ኢየሱስ በገሊላ ስላደረገው ነገር የሐንስ ምንም ያህል አልነገረንም፤ ይህ ደግሞ የሐንስ ስለዚያ ወቅት ምንም አያውቅም ማለት አይደለም። በዚያን ወቅት እርሱ ራሱ ከኢየሱስ ጋር ነበርና፤ የሐንስ በይሁዳ በተለይም በኢየሩሳሌም ኢየሱስ ምን እንደሠራ እንዲጽፍ መንፈስ ቅዱስ መራው። ኢየሱስ በኢየሩሳሌም በሚያስተምርበት ወቅት ማቴዎስ አብርት እዚያው ነበር። የማርቆስ የበላይ ተቆጣጣሪ የነበረው ጳጥሮስም እዚያው ነበር። ለሉቃስ መረጃዎችን የሰጠው ጳውሎስ በእነዚያ ዓመታት ውስጥ በኢየሩሳሌም ትምህርቱን ይከታተል ነበር (የሐዋ.22:3)። ስለሆነም ማቴዎስ፤ ማርቆስና ሉቃስ፤ ኢየሱስ በኢየሩሳሌም የፈጸመውን አገልግሎት አላወቁም ማለት ስሕተት ነው።

ብዙዎቻችን ገሊላን አልገብኘንም። ስለዚህ የገሊላን ካርታ በሕሊናችን ስንሥል ባሕሩን በካርታው መካከል እናስቀምጥ፤ ከዚያም የተለያዩ መንደሮችን በባሕሩ ዙሪያ እንሣል በኋላም የገሊላን ካርታ ከሌሎች አገሮች ጋር ልናዛምደው እንችላለን።

የሚከተሉትን ቦታዎች የያዘ ሌላ ካርታ ደግሞ እንግል፤ አሥር ከተማዎችን፣ ገሊላን፣ ሰማርያን፣ ፌርያንና ይሁዳን። በእያንዳንዱ ቦታ የተፈጸመውን ድርጊት የሚገልፁትን የወንጌል ክፍሎች ከካርታው ውጭ በመጻፍ በቀስት ቦታዎቹን እናመልክት።

አራቱ ወንጌላውያን ያቀረቡት ዘገባ በሁለት አካባቢዎች የተከፈለ ነው፤ እነርሱም ገሊላና ይሁዳ ናቸው። ወንጌሎቹን በምናነብባቸውና በምናስተምርባቸው ጊዜያት ይህን አከፋፈል በሕሊናችን እናስታውስ።

ምዕራፍ ሦስት ጥያቄዎች

1. ኢየሱስ የሚበልጠውን የአገልግሎቱን ዘመን ያጠፋው የት ነው?
2. በገሊላ የሚገኙ ዋና ዋና ከተማዎች ማን ማን ተብለው ይጠራሉ?
3. ሉቃስ 9:51 ምን ያሳየናል?
4. በአይሁድ አገር ውስጥ የሚገኙ አምስት ዋና ዋና ክፍሎች ምን ምን ናቸው?
5. ብዙ ከተማዎች የሚገኙባቸው አካባቢዎች የትኞቹ ስፍራዎች ነበሩ?
6. ማቴ. 19:1 ስለ ኢየሱስ አገልግሎት ምን ያሳየናል?
7. ማር. 9:33ና 10:1 ምን ያሳየናል?
8. የገሊላ የሃይማኖት ይዘት እንዴት ነበር?
9. ኢየሱስ በገሊላ ለምን ብዙ ጊዜ ቆየ?

ምዕራፍ 4

ኢየሩሳሌም

ብሉይ ኪዳንን በምንመለከትበት ጊዜ ከመጀመሪያው ጀምሮ ኢየሩሳሌም በታሪክ ትልቅ ስፍራ የያዘች መሆኑን እናያለን። አምስት ምሳሌዎች እንመልከት፡-

1. የተባረከውን አብርሃምን መልክ ጸዴቅ የተገናኘው በኢየሩሳሌም ነበር፤ ዘፍጥረት ምዕራፍ 14።
2. ኢየሩሳሌም ለዳዊት ለግሉ የተሰጠች ልዩ ከተማ ነበረች፤ 2ኛ ሳሙኤል ምዕራፍ 5።
3. ስሎሞን ቤተ መቅደሱን የገነባው በጽዮን ተራራ በኢየሩሳሌም ከተማ ውስጥ ነበር፤ 1ኛ ነገሥት 6።
4. ከተማይቱና ቤተ መቅደሱ በባቢሎን ወታደሮች ተደመሰሱ፤ 2ኛ ነገሥት 25።
5. ከምርኮ የተመለሱት ሰደተኞች ከተማይቱና ቤተ መቅደሱን በድጋሚ ለመገንባት ተነቃቁ፤ ሕዝቅኤል ምዕራፍ 40-48።

ኢየሩሳሌም ለዳዊት የተሰጠችው ክርስቶስ ከመወለዱ 1000 ዓመት በፊት ነበር። ልጁ ስሎሞንም የታወቀውን ቤተ መቅደስ በዚያው ሠራ። በኃጢአታቸው ምክንያት ከተማይቱና ቤተ መቅደሱ ከክርስቶስ ልደት በፊት 586 ዓ.ዓ. ላይ ተደመሰሱ። በ536 ከክርስቶስ ልደት በፊት አይሁዶች ከምርኮ እንዲመለሱ የፈቀደላቸውን ንጉሥ ቂሮስን እግዚአብሔር አስነሣ። ንጉሥ ቂሮስ ወደ ኢየሩሳሌም እንዲመለሱ የፈቀደላቸው ከተማረኩ ከሃምሳ ዓመት በኋላ ነበር። በሐጌና በዘካርያስ መሪነት ቤተ መቅደሱን እንደገና ገነቡ። በኋላም የኤዶምያው ሄድድስ ይሁዳን እንዲገዛ ከሮም መንግሥት በተፈቀደለት ጊዜ፥ ቤተ መቅደሱን ከድሮው የበለጠ አሠፋው። በ70 ዓ.ም. ቤተ መቅደሱ በድጋሚ በሮማውያን ተደመሰሰ። አይሁዶች በሮም አስተዳደር ላይ ማመጻቸውን ስለቀጠሉ በ132 ዓ.ም. ከተማይቱ ለሦስተኛ ጊዜ እንዳለች ተደመሰሰች። አይሁዶች በሙሉ ከተማይቱን ለቀቁ፥ ከተማይቱም በሌላ ስም ተሰየመች። ከዚያን ጊዜ በኋላ አይሁዶች ወደ ይሁዳና ወደ

ኢየሩሳሌም የገቡት በቅርቡ ነው። በወንጌሎቹ የተመዘገቡት አብዛኛዎቹ ድርጊቶች በዚች ከተማ ነበር። ስለዚህም የከተማይቱን ታሪክና የመልክዐ ምድር አቀማመጥ ማወቅ ለመጽሐፍ ቅዱስ ተማሪዎች በጣም አስፈላጊ ነው። ጊዜያትና ምዕራፎችን እንዴት ማወዳደር እንደምንችል ከዚህ በታች ያለው ሥዕላዊ መግለጫ ያሳየናል።

በግምት	ማቴዎስ 21-28 /8 ምዕራፍ/
ለአንድ	ማርቆስ 11-16 /6 ምዕራፍ/
ሳምንት	ሉቃስ 19-24 /6 ምዕራፍ/

ወንጌላውያኑ ለአንድ ሳምንት ሰፊ ጊዜ መስጠታቸው እነዚህ ምዕራፎች የታሪኩ መደምደሚያ ብቻ እንዳልሆኑ ያሳየናል። በዛፍ ላይ እንደበቀሉ ፍሬዎች ናቸው። የሥራ ሥሩ፣ የግንዱ፣ የቅርንጫፎቹና የቅጠሉ ሁሉ ዓላማ ፍሬ ለማፍራት ነው። ቀደም ሲል በተመለከትናቸው ምዕራፎች ውስጥ ያሉ ነገሮች ሁሉ ወደ ኢየሩሳሌም ይመሩናል። ከመጀመሪያው ጀምሮ ኢየሱስ በኢየሩሳሌም ውስጥ የሚሞትበትን ቀን ይጠባበቅ ነበር። የተወለደው ለዚሁ ነበርና።

ማቴዎስ፤ ማርቆስና ሉቃስ ኢየሱስ ወደ ኢየሩሳሌም ስለመግባቱ ብዙ ትኩረት ሰጥተዋል (ማቴዎስ 19-20፤ ማርቆስ 10፤ ሉቃስ 18፡15-19፡27)። እነኝህን ሦስቱንም ዘገባዎች በመመልከት የቱን ያህል እንደሚቀራረቡ አስተውሉ። ኢየሱስ እግዚአብሔር ቃል የገባላቸው መሢህ እርሱ እንደሆነ በገሊላና በይሁዳ ለ3 ዓመት ያህል ይናገር ነበር። እያንዳንዱ አይሁዳዊ ዘካርያስ 9፡9ን ጠንቅቆ ያውቅ ነበር። ኢየሱስም በተለየ በበዓል ቀን ወደ ኢየሩሳሌም ሲገባ መሢህ መሆኑን በግልጽ አስታወቀ። ስለዚህም እያንዳንዱ ወንጌላዊ ኢየሱስ ወደ ኢየሩሳሌም የመግባቱን ታሪክ በዝርዝር ያቀርባሉ። በአራቱም ወንጌሎች የኢየሩሳሌም አገልግሎቱ በጥንቃቄ ተብራርቶአል።

አብዛኛው ታሪክ ስለ ኢየሩሳሌም በመሆኑ በምናነብበትና በምናስተምርበት ጊዜ የኢየሩሳሌምን ሥዕል በአእምሮአችን መቅረጽ ይጠቅመናል። ከዚህ በታች ካለው ካርታ የሚከተሉትን ነገሮች እናስተውላለን።

1. በምሥራቅና ደቡብ ኢየሱስም ሁለት ሽለቆዎች አሉ። ስለ ሆነም ኢየሱስም የተመሠረተችው በተራራ ላይ ነው። ስለዚህ መጽሐፍ ቅዱስ ወደ ኢየሱስም ስለሚሄዱ ሰዎች ሲገልጽ «ወጡ» ብሎ ይናገራል።
2. ቤተ መቅደሱ የሚገኘው በከተማይቱ ከሚገኘው ከሄሮድስ ቤተ መንግሥት በስተጀርባ ነው። የቤተ መቅደስ ቦታ ከቀረው ከተማ ጋር ሲወዳደር የቱን ያህል ሰፊ መሬት እንደያዘ ከካርታው ላይ አስተውሉ።

ምዕራፍ አራት - ጥያቄዎች

1. በዘፍ. 22፥ ዘፀ. 12፥ ዘሌዋ. 16ና የመሳሰሉት ውስጥ የሚገኙት ድርጊቶች ምንን ያመለክታሉ?
2. በብሉይ ኪዳን ዘመን የእግዚአብሔር ሥራ ማዕከላዊ ስፍራ የት ነበር?
3. ኢየሱስም በቅድሚያ የተጠቀሰችው የት ነው?
4. ማቴዎስ የኢየሱስምን አገልግሎት የመዘገበው የት ነው?
5. ከማርቆስ ወንጌል ውስጥ ምን ያህሉ ክፍል ስለ ኢየሱስም አገልግሎት ይገልጻል?
6. ሉቃስ ለኢየሱስም አገልግሎት ስንት ምዕራፎች ሰጥቷል?

7. የዮሐንስን ዘገባና የሌሎችን አነጻጽሩ።

8. ኢየሱስ ወደ መጨረሻ ገደማ ምን ያህል ጊዜ በኢየሩሳሌም አገለገለ?

ምዕራፍ 5

የሕማማቱ ዘገባ

ርእሱን በነጠላ ቁጥር የተጠቀምነው ታሪኩ በአራቱም ወንጌሎች አንድ ዐይነት ስለሆነ ነው። ለእያንዳንዱ ክፍል የተሰጠውን ስም ብታጠኑ የወንጌሎቹን ቅርጽ ወይም የአጻጻፉን ይዘት ለማስታወስ በጣም ይረዳችኋል።

በወንጌሎች ውስጥ የሚገኙት ዋና ዋና ክፍሎች

የወንጌሉ ክፍል

<u>ርእስ</u>	<u>ማቴዎስ</u>	<u>ማርቆስ</u>	<u>ሉቃስ</u>	<u>ዮሐንስ</u>
1. የልደት ዘገባዎች	1-2	_____	1-2	_____
2. የገሊላ አገልግሎት	3-18	1-9	3-9	_____
3. የሉቃስ የጉዞ ዘገባ	_____	_____	10-18	_____
4. ወደ ኢየሩሳሌም መግባቱ	19-20	10	18-19	12
5. የሕማማቱ ዘገባ	26-27	14-15	22-23	18-19

አንድ ቀለል ያለ ሌላ ክፍል እንጨምር፡ ይኸውም የትንሣኤው ዘገባ ነው። ከዮሐንስ ምዕራፍ 21 በስተቀር በሌሎቹ ወንጌላት የመጨረሻ ምዕራፍ ነው፤ ማቴዎስ 28፤ ማርቆስ 16፤ ሉቃስ 24፤ እንዲሁም ዮሐንስ 20። እነኝህን ስድስት ክፍሎች በሚገባ በቃል ማጥናት ይጠቅማል። አጠቃላይ ንድፈ አሳቦችን ካላወቃችሁ ቀጥሎ የምንመለከተው ዝርዝር ትምህርት አስቸጋሪና ዝብርቅርቅ ሊሆንባችሁ ይችላል።

የሕማማቱ ዘገባ ሁለት ቀን የወሰደ ታሪክ ነው። ይኸውም የመጨረሻው ሣምንት ያለው ሐሙስና አርብ ነው። ማቴዎስ 26፡2 እንደሚያመለክተው ሁለት ቀን መሆኑን ነው። ሠላሳ ዓመታት በዝምታ መታለፋቸውና የሁለቱ ቀን ሁኔታ ግን ሰፊ በሆነ መንገድ መዘርዘሩ የቱን

ያህል አስፈላጊ ቀናት መሆናቸውን ያስረዳናል። ጸሐፊዎቹ በዚህ ዐይነት መንገድ እንዲጽፉ መንፈስ ቅዱስ ለምን መራቸው?

ማቴዎስና ሉቃስ ለኢየሱስ መወለድ ዘገባና ወደ ኢየሩሳሌም ስለመግባቱ ሁለት ሁለት ምዕራፍ እንደሰጡ ቀደም ብለን ተረድተናል። አሁን ደግሞ ለሕማማቱ ዘገባ ሁለት ሁለት ምዕራፍ ስተተዋል። ወንጌልን በምታነቡበትና በምታስተምሩበት ጊዜ ሁሉ የመጨረሻዎቹን አምስት ምዕራፎች በአእምሮአችሁ አጥብቃችሁ መያዝ በጣም አስፈላጊ ነው። ካለፉት ምዕራፎች ለሚነሱ ጥያቄዎች ሁሉ በቂ መልስ ይዘዋል።

ወደ ኢየሩሳሌም መግባት	የሕማማቱ ዘገባ	የትንሣኤው ዘገባ
ማቴዎስ 19-20	ማቴዎስ 26-27	ማቴዎስ 28
ማርቆስ 10	ማርቆስ 14-15	ማርቆስ 16
ሉቃስ 18-19	ሉቃስ 22-23	ሉቃስ 24
ዮሐንስ 12: 17-19	ዮሐንስ 18-19	ዮሐንስ 20

በኢየሩሳሌም መግባትና በሕማማቱ ዘገባ መካከል የጎደሉ ምዕራፎች እንዳሉ ትንክባላችሁ። እነርሱን በኋላ ተመልሰን እንገልጻቸዋለን። ዮሐንስ ምዕራፍ 21 በሠንጠረዥ ውስጥ እንዳልገባ ትመለከታላችሁ። ሆኖም ይህን ምዕራፍ ለማስታወስ አያስቸግርም።

በእያንዳንዱ ወንጌል ማክተሚያ ላይ ስለ መጨረሻዎቹ ሐሙስና አርብ የሚነግሩንን ሁለት ሁለት ምዕራፎች የሕማማቱ ዘገባ ብለን እንሰይማቸዋለን። በእነዚህ ምዕራፎች ውስጥ ያሉት ታሪኮች በጣም ተመሳሳይ ናቸው። ከማንኛውም ሌላ ስፍራ ይልቅ በእነዚህ ምዕራፎች ከምናገኘው ታሪክ የተነሣ አራቱም ወንጌላውያን ሲጽፉ አንድ ዓይነት መሠረታዊ ጽሑፍ ነበራቸው ብለን እንገምታለን። ለጊዜው ታሪኩን በመጀመሪያ የጻፈው ማርቆስ ነው ብለን እንገምት። ሌሎቹ ማለት ሦስቱም በማርቆስ ወንጌል ተጠቅመዋል እንበል። እንግዲህ ይህንን ንድፈ አሳብ ለራሳችሁ መርምሩት።

ወረቀት ያዙና እነዚህን ጻፉ፡-

ማቴዎስ

ማርቆስ

ሉቃስ

ዮሐንስ

የማርቆስ ወንጌል ብላችሁ በለያችሁት ክፍል ውስጥ ከማርቆስ ወንጌል ምዕራፍ 14ን ገልብጡ። ያን ጽፋችሁ ስታበቁ ወደ ማቴዎስ ወንጌል 26 ተመልከቱ። በዚያ ምዕራፍ ውስጥ ያያችኋቸውንና በማርቆስ ወንጌል 14 ውስጥ የማይገኙትን ቃላት ብቻ ጻፉ። ወደ ሉቃስ 22ና ዮሐንስ 18 ተመልከታችሁ በተመሳሳይ መንገድ ሥሩ። መሠረታችሁ የማርቆስ ወንጌል ይሁን። በማርቆስ ወንጌል ውስጥ የማይገኙትን ቃላት በሙሉ ከሌሎቹ ወንጌሎች ትሰበስባላችሁ። ከዚህ የተነሣ የሕማማቱ ዘገባ ሁኔታው ከተፈጸመ በኋላ ወድያው የተጻፈ ዘገባ እንደሆነና አራቱም ወንጌሎች ከተመሳሳይ ጽሑፍ ተጠቅመው ይሆናል የሚለው መላ ምት ምን ያህል ትክክል እንደሆነ ለመገመት ትችላላችሁ። ምናልባት መንፈስ ቅዱስ ለአራቱም ወንጌላውያን ተመሳሳይ ቃላትን ሰጥቷቸው ሊሆን ይችላል።

እያንዳንዱ ጸሐፊ በዚህ በሁለት ቀናት ለተፈጸመው ሁኔታ ሁለት ሁለት ምዕራፍ መስጠታቸው ለተፈጸመው ለእያንዳንዱ ነገር ትልቅ ግምት መስጠታቸውን ያመለክተናል። ከሰላላው ዓመታት ይልቅ ለእነዚህ ሁለቱ ቀናት ብዙ ትኩረት ሰጥተዋል።

ከታሪኩ እጅግ የላቀ ግምት የሚሰጠው ድርጊት የትኛው ነው? ኢየሱስ ክርስቶስ በሞት ለከፈለው መሥዋዕትነት ነው። የሰዎችን አስተሳሰብ ወደዚህ ትምህርት የሚመልስ በብሉይ ኪዳን ውስጥ ብዙ ምሳሌ ይገኛል። እነኝህን ነገሮች ብታጠኑአቸው የሕማማቱን ዘገባ አስፈላጊነት በበለጠ እንድታውቁ ይረዱዋችኋል።

ለምሳሌ፡- 1. የይስሐቅ በሞርያ ተራራ ከሞት መዳን (ዘፍጥረት ምዕራፍ 22)።

2. የሌዋውያን መሥዋዕት።

3. ቤተሰቡን ለማዳን የሴፍ የተቀበለው መከራ።

4. በኢሳይያስ ምዕራፍ 53 የተጻፈውን መከራ የተቀበለው አገልጋይ።

5. በዘካርያስ ምዕራፍ 11 የሚገኘው እረኛ።

ምዕራፍ አምስት - ጥያቄዎች

1. የሕማማቱ ዘገባ በየትኞቹ ምዕራፎች ውስጥ ይገኛል?

2. የወንጌሉን የመጨረሻ ምዕራፍ ምን ብለን ስይመነዋል?

3. ከዚህ አንጻር የዮሐንስ ወንጌል እንዴት ይለያል?

4. ማቴ. 26:2 ምን ያሳየናል?

5. የሕማማቱ ዘገባ የትኞቹን ቀናት ይሸፍናል?

6. በማቴዎስና በሉቃስ የሚገኙት የልደቱ ዘገባዎች ይመሳሰላሉ?

7. የሕማማቱ ዘገባዎች ምን ልዩ ባሕርያት አሏቸው?

8. ለሕማማቱ ዘገባ የተሰጠው ስፍራ ስለ ታሪኩ ምን ያሳየናል?

9. ብሉይ ኪዳን ሥቃይን በሚመለከት አጉልቶ የሚያስተምረው ነጥብ ምንድን ነው?

ክፍል 2

የቤተ ክርስቲያን ቃልና ልምምድ

ምዕራፍ 6

ሐዋርያትና ምስክርነታቸው

በክፍል አንድ ውስጥ የአራቱን መጻሕፍት ዋና ዋና ጽንሰ አሳቦች ተመልክተናል። በሁለተኛው ክፍል ደግሞ እነኝህ መጻሕፍት ሲጻፉ የነበረውን አካባቢ እንመለከታለን። እነኝህ አራት ዘገባዎች የጻፉት ሰዎች የሥነ ጽሑፍ ስሜት ብቻ ያላቸው ግለሰቦች አልነበሩም። ጸሐፊዎቹ አማኞች ነበሩ፤ የጻፉትም ለአማኞች ነበረ።

እነዚህ መጽሐፍት ከመጻፋቸው በፊት ወንጌል ነበር። ወንጌል ሕያውነት ያገኘው የጥንት ክርስቲያኖች ለመጀመሪያ ጊዜ ለአይሁዶች ክርስቶስ ማን እንደሆነ ባስረዱአቸው ጊዜ ነበረ። በብሉይ ኪዳን ወንጌል የሚለው የግሪክ ቃል የምስራችን መምጣት የሚያመለክት ትርጉም አለው። ጳውሎስ ወንጌል የሚለውን ቃል በሮሜ 2:16፤ 16:25፤ 2ኛ ጢሞቴዎስ 2:8 ውስጥ ተጠቅሞበታል፤ ሆኖም ወደ አራቱ ወንጌሎች ማመልከቱ አልነበረም። አንዳንድ ምሁራን ጳውሎስ የጠቀሰው የሉቃስ ወንጌልን ነው ይላሉ፤ ሆኖም ይህ የማይመስል ነው።

አዲስ ኪዳን የምንለው መጽሐፍ ሳይጻፍ በፊት ክርስቲያኖች የነበራቸው ልማድ ወይም ባሕል የክርስቲያኖች ወግ ተብሎ ይጠራ ነበር። እነዚህን ጥቅሶች አስተውሉ፤ 2ኛ ተሰሎ. 2:15፤ 3:6፤ ማቴ. 15:2፤ 3፤ 6፤ ማርቆ. 7:3፤ 5፤ 8፤ 9፤ 13፤ ገላትያ 1:14፤ ቈ. 2:8። ከእነዚህ ጥቅሶች አንዳንዶቹ የክርስቲያኖች ወግ ወይም ማብራሪያ ከአይሁዶች ወግ ወይም ማብራሪያ ጋር የተነጻጸረ እንደነበረ ያሳዩናል። ይህም የሚያስገነዝብን ምንም ነገር ከመጻፉ በፊት ክርስቲያኖች ክርስቶስ ማን እንደሆነ፤ ለምን እንደመጣና እነዚህን ለመሳሰሉት ጥያቄዎች የተስማሙበት መልስ እንደነበራቸው ነው። ይህም እንግዳ ነገር አይደለም። ይህንን ከየት አገኙት? ከኢየሱስ ከራሱ ነው። ከእነዚህ ከአራቱ ወንጌላውያን ቢያንስ ሁለቱ ለሦስት ዓመት ከኢየሱስ ጋር ሳይለዩ እንደነበሩ ብንዘነጋ ስሕተት ላይ መውደቃችን ይሆናል።

ኢየሱስ ያደረገውንና የተናገረውን እንዲመሰክሩ አሥራ ሁለት ቁልፍ የሆኑ ሰዎችን መረጠ። ከኢየሱስ ሞት በኋላ ቤተ ክርስቲያን የተመሠረተችው በእነዚህ አሥራ ሁለት ሰዎች ነበረ። ኢየሱስ ያደረገውንና የሠራውን ሲጽፉ መንፈስ ቅዱስ ያስታወሳቸው ነበር። በጻፉበት ጊዜ መራቸው፤ ስለዚህ አዲስ ኪዳን በሙሉ የተጻፈው በሐዋርያቱ እጅ ወይም በሐዋርያቱ አመራር ነው ለማለት እንችላለን። ከዚህም በመነሣት ወንጌሎች ሁሉ የተመሠረቱት በሐዋርያት ሥልጣን ላይ ነው ማለት እንችላለን።

ማቴዎስ

ማርቆስ

ሉቃስ

ዮሐንስ

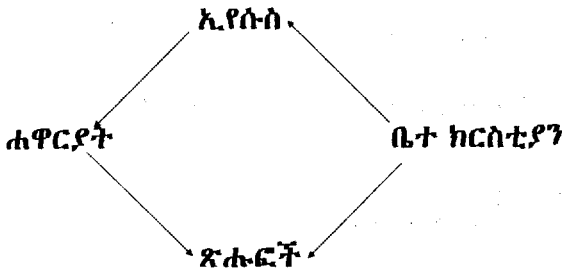
ሐዋርያ

በጴጥሮስ
እየተረዳ

በጳውሎስ
እየተረዳ

ሐዋርያ

ቤተ ክርስቲያን ለወንጌል ሥልጣን ሰጠች፤ ወይም ወንጌል ቤተ ክርስቲያንን መሠረተ የሚለውን ጥያቄ መከታተል መነሻና መድረሻ የሌለውን ጥያቄ መያዝ ነው። አራቱ ነጥቦች ማለት ኢየሱስ፣ ሐዋርያት፣ ቤተ ክርስቲያንና ጽሑፎች በአንድ ላይ የተያያዙ ነገሮች ናቸው። ከየትኛውም ቦታ ብትጀምሩ መልሱ ያው ሆኖ ታገኙታላችሁ። እነዚህ አራት ነገሮች በአንድነት ተጣምረው ሲቀርቡ ሥልጣን ያለውን አዲስ ኪዳን ይሰጡናል።

በጥንት ቤተ ክርስቲያን ሐዋርያት የሚባሉ ሌሎች ሰዎችም ነበሩ። እነርሱንም «የቤተ ክርስቲያን ሐዋርያት» ልንላቸው እንችላለን። እነዚህ «የቤተ ክርስቲያን ሐዋርያት» አንዳንድ ሥራዎችን እንዲሠሩ ከቤተ ክርስቲያን ሥልጣን ተሰጥቶቸዋል፤ ሆኖም ሥልጣናቸው ከሌሎቹ ሐዋርያት እኩል አልነበረም (ሮሜ 16:7፤ 2ኛቆሮ. 11:13፤ ራዕይ 2:2)። የቤተ ክርስቲያን ሐዋርያት የመጻፍ ሥልጣን አልነበራቸውም። ከአዲስ ኪዳን ውስጥ እነርሱ የጻፉት መጽሐፍ አንድም የለም። ከዚህ የምንረዳው ኢየሱስ የመረጣቸው ሐዋርያት የተለየ ሥልጣን እንዳላቸውና በተለይም ሥልጣን ያለውን አዲስ ኪዳንን ለመጻፍ የሚችሉ መሆናቸውን ነው።

አብያተ ክርስቲያናትስ ምን ሥልጣን ነበራቸው? ዮሐንስ ምዕራፍ 21ን አንብቡ? ዮሐንስ የጻፈው በኤፌሶን ሲኖር ከሆነ «እኛ» የሚለው ቤተ ክርስቲያንን በተመለከተ የተጻፈ ነበር። በ2ኛ ቆሮ.8-9 ባለው ውስጥ ሌላ ምሳሌ እናገኛለን። አንድ መጽሐፍ በተለያዩ አገሮች የሚገኙት አብያተ ክርስቲያናት ተቀብለው ድጋፍ ካላገኘ በስተቀር የአብያተ ክርስቲያናት ተወካዮች ተሰብስበው ስለዚህ መጽሐፍ ምንም ውሳኔ አይሰጡም ነበር። የአብያተ ክርስቲያናት መማከርት ጉባኤ ያወጀው አብያተ ክርስቲያናቱ ቀደም ብለው የተቀበሉትን ብቻ ነው።

ወንጌሎቹን የመጻፍና ጠብቆ የማስተላለፉ ደረጃ እንደሚከተለው ነው፡- 1. ኢየሱስ ካስተማረ በኋላ ደቀ መዛሙርቱን አሠለጠነ፤ እንዲሁም እንዲጽፉ ሥልጣን ሰጣቸው። 2. በዓለም ዙሪያ ያሉ ምእመናን በሙሉ እነዚህ ሐዋርያዊ ጽሑፎች ከብሉይ ኪዳን ጋር እኩል ናቸው ብለው ተቀበሉዋቸው። 3. ከዚያም የአብያተ ክርስቲያናት መማከርት ጉባኤ አንዳንዶቹን ሲቀበሉ ሌሎቹን ጽሑፎች ደግሞ ውድቅ አደረጉ።

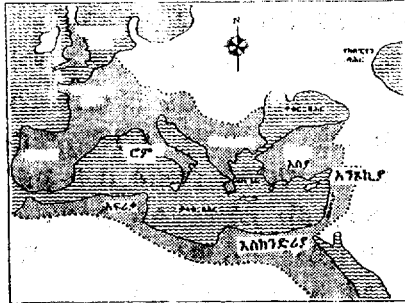
ምዕራፍ ስድስት - ጥያቄዎች

1. በሮሜ 2:16 መሠረት ወንጌል ምን ማለት ነው?
2. በአዲስ ኪዳን ውስጥ ወግ ማለት ምን ማለት ነው?
3. በጥንታዊቷ ቤተ ክርስቲያን የሐዋርያት ሥልጣን ምን ነበረ?
4. የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት የተመሠረቱት በእነማን ሥልጣን ላይ ነው?
5. ሐዋርያ ማለት ምን ማለት ነው?
6. የቤተ ክርስቲያን ሐዋርያት እነማን ነበሩ?
7. በዮሐ.21 ላይ ምን ተገልጧል?
8. በ2ኛቆሮ.8-9 ላይ የተሰጠው የማን ምስክርነት ነው?
9. በአዲስ ኪዳን ውስጥ የሥልጣን ሐረግ አቅጣጫ እንዴት ነው?

ምዕራፍ 7

ስፋፊ የክርስትና ማዕከላት

ከዚህ በታች የተግለው ካርታ በመጀመሪያው ክፍለ ዘመን የነበሩትን አራት ዋና ዋና የክርስትና ማዕከላት ያሳየናል፡-

ከ100 ዓ.ም. በፊት የነበሩ አራቱ ዋና ዋና የክርስትና ማዕከላት እነኝህን ማዕከላት እያንዳንዳቸውን በጥንቃቄ በመመልከት በአዲስ ኪዳን ታሪክ ላይ ያደረጉትን አስተዋጽኦ እንገልጻለን።

ኢየሩሳሌም

የሐዋርያት ሥራ ምዕራፍ ሁለት እንደሚያስረዳን ሰዎች ለመጀመሪያ ጊዜ ክርስቲያን የሆኑበት ቦታ ኢየሩሳሌም ነው። የሐዋርያት ሥራ መጽሐፍ በኢየሩሳሌም የነበረችው ቤተ ክርስቲያን የሠራችውን ሥራ ይነግረናል፤ ሆኖም በ70 ዓ.ም. ኢየሩሳሌም ስትደመስስ ክርስቲያኖች መበታተናቸውን እናውቃለን። ማቴዎስ ወንጌሉን የጻፈው ለኢየሩሳሌምና ለይሁዳ ቤተ ክርስቲያናት መሆኑን ማስረጃ ማቅረብ ባንችልም እንደዚያ መሆኑን ግን እንገምታለን። በዚያ ከአይሁድ ወገን አምነው ለሚገኙት ክርስቲያኖች፣ ለክርስትና ሕይወታቸው የሚረዳቸውንና ወንጌልን ለሌሎች ለማስረዳት የሚያስችላቸውን ማብራሪያ አቀረበላቸው።

አንጾኪያና ፊልጵስፎስ

አንጾኪያ በሶርያ የምትገኝ ከተማ ስትሆን ፊልጵስፎስ ደግሞ የምትገኘው በግሪክ (መቄዶኒያ) ነው። ሁለቱም የግሪክ ባህል ማዕከል ከመሆናቸውም ሌላ ብዙ አይሁዶች የሚኖሩባቸው ከተሞች ነበሩ። በእነኝህ ሁለት ከተሞች ታዋቂ ቤተ ክርስቲያናት መቋቋማቸውን እናውቃለን። ከእነኝህ ከሁለት ከተሞች ጋር የሉቃስም ስም ተያይዞ

እናገኘዋለን። ሉቃስ በፊልጵስዩስ ያደገና ከአንጾኪያ ጋር የቅርብ ግንኙነት የነበረው ይመስላል። ስለዚህ ሉቃስ ወንጌሉን የጻፈው በሶርያና መቄዶንያ ለሚገኙ ግሪክ ክርስቲያኖች ነበረ ማለት እንችላለን።

እስክንድሪያና ሮም

እነዚህ ሁለት ቦታዎች ለምን ተያያዙ? በዚያን ዘመን ኢጣልያና ግብፅ የማያቋርጥ የመርከብ ግንኙነት ስለነበራቸው ብዙ ሰዎች በእነዚህ ሁለት አገሮች መካከል ይዘዋወሩ ነበር። ማርቆስ ከጴጥሮስ ጋር እንደነበረ እናውቃለን፤ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ደግሞ ማርቆስን ከጳውሎስ አገልግሎት ጋር ያያይዘዋል። ማርቆስ የግብፅ ቤተ ክርስቲያን መሥራች እንደሆነ የእስክንድሪያ አፈታሪክ ይነግረናል። ስለዚህ ማርቆስ ወንጌሉን የጻፈው ለሮም ሰዎች በተለይም ለኢጣልያኖች ሲሆን በእስክንድሪያም ወንጌሉ ወዲያው ተቀባይነት አግኝቶ ይሆናል።

ትንሹ እስያ

ማቴዎስ ለይሁዳ፣ ሉቃስ ለሶርያና መቄዶንያ፣ ማርቆስም ደግሞ ለሮምና ለእስክንድሪያ ጻፈ። የዮሐንስ ራዕይ 2-3 እንደሚያሳየን ዮሐንስ በእስያ በተለይም በኤፌሶን አገልግሎት ነበረው። ስለሆነም ዮሐንስ የጻፈው ክርስቲያን ከመሆናቸው በፊት አይሁድ ለነበሩ ሰዎች ይመስላል። እነዚህ አይሁዶች የተለየ ጥያቄ ስለነበራቸው የዮሐንስ አቀራረብ ከማቴዎስ ለየት ያለ ነው።

እያንዳንዱ የወንጌል ጸሐፊ ኢየሱስ ወደ ዓለም ለምን እንደመጣ የተለያዩ አገላለጽ አለው፤ የጻፉትም ለተለያዩ ከተሞች፣ ለተለያዩ አገሮች፣ እንዲሁም የተለያዩ ባህል ላላቸው ሕዝቦች ነው። ሆኖም የመልእክታቸው ይዘት አንድ ዓይነት ነው። ይህም በተለይ በሕማማቱ ዘገባ ላይ ግልጽ ሆኖ ይታያል።

ስለ እነኚህ አራት ቦታዎች የበለጠ ማራኪ ሆኖ ያገኘነው ነጥብ፣ የአዲስ ኪዳን ብራናዎች በአራት ዋና ዋና ቡድኖች መከፈላቸው ነው።

እነርሱም፡-

1. ግብፃዊ
2. ምዕራባዊ
3. ይሁዳዊ
4. ግሪካዊ ተብለው

ይጠራሉ።

የብራናዎች ምድቦች ሙሉ በሙሉ ከወንጌላዊያን ሥራ ቦታዎች ጋር ተመሳሳይ አይደሉም፤ ሆኖም እነዚህ አራት ስፍራዎች በመጀመሪያው ክፍለ ዘመን የክርስትና ማዕከል ነበሩ። እነዚህ ቦታዎች ለየራሳቸው መንፈሳዊ ሕይወት ጠቀሜታ መንፈሳዊ ጽሑፎችን በማሰባሰብ ወይም በመገልበጥ ማስቀመጥ ጀመሩ። በኋላ ላይ እንደተረጋገጠው በግሪኩ ብራናዎች ውስጥ አልፎ አልፎ ትናንሽ ልዩነቶች ተገኝተዋል። ይሁን እንጂ በሺህ የሚቆጠሩ ጥንታዊ ብራናዎች ስላሉን እያንዳንዱ ጸሐፊ በመጀመሪያ ለመጻፍ የተነሣበትን አሳብ ለማግኘታችን እርግጠኞች ነን። እያንዳንዱ መጽሐፍ በመንፈስ ቅዱስ መሪነትና አዘጋጅነት የተጻፈ ሲሆን የራሱ የሆነ ታሪክም አለው።

ምዕራፍ ሰባት - ጥያቄዎች

1. ኢየሩሳሌም በየትኛው ክፍለ አህጉር ውስጥ ነበረች?
2. የመጀመሪያይቱ ቤተ ክርስቲያን የተቋቋመችው የት ነበር?
3. የሉቃስ ስም የተያያዘው ከየትኞቹ ሁለት ከተሞች ጋር ነው?
4. ስለ ጽስድያዋ አንጾኪያ የሚገልፁት የትኞቹ ምዕራፎች ናቸው?
5. የሉቃስ ትውልድ ከተማ ማን ትባል ነበር?
6. ማቴዎስ የጻፈው በተለይ ለማን ነው?
7. ሉቃስ የጻፈው ከየትኛው ወገን ላመኑት ሰዎች ይመስላል?
8. በሮም ታሪክ ውስጥ የኢፕሮስ ስም ከማን ስም ጋር ተያይዞ ይገኛል?
9. ማርቆስ የየትኛው ቤተ ክርስቲያን መሥራች ተብሏል?
10. ዮሐንስ የጻፈው በየትኛይቱ ከተማ ውስጥ ተቀምጦ ሊሆን ይችላል?
11. የአዲስ ኪዳን ብራናዎች በስንት ቡድኖች ተከፍለው ይገኛሉ?
12. በእያንዳንዱ ቦታ የተገኘው ምንድን ነው?

ምዕራፍ 8

ቤተ ክርስቲያን በሐዋርያት ዘመን

ኢየሱስ ለመሞት ለምን እንደመጣ በመግለጽ እንዲያስፍሩ እግዚአብሔር አንዳንድ ሐዋርያትን እንደመረጠ አስተውለናል። እያንዳንዱ ታላላቅ ክርስቲያናዊ ማዕከል የየራሱን የመጻሕፍት ስብስብና ዘንባ አሰባስቧል። አሁን ደግሞ ቤተ ክርስቲያን በሐዋርያት ሥራ ውስጥ እንዴት እንደተገለጸች በአጭሩ እንመልከት።

በሐዋርያት ሥራ የመጀመሪያዎቹ ምዕራፎች ውስጥ ሁለት ነገሮችን እናስተውላለን፤ እነርሱም የክርስቲያኖች የመሥራት ፍላጎትና ተቃውሞ። የጥንት ክርስቲያኖች በዘመናቸው ለነበሩት ሰዎች ያቀረቡት አዲስ የብሉይ ኪዳን ትርጉም ሳይሆን የተለወጠ ሕይወታቸውን ነበር። መንፈስ ቅዱስ ለውጦ የተለዩ ሰዎች አደረጋቸው። ዝም ማለት አልቻሉም፤ ይልቁንም መስማት ለሚፈልጉ ሁሉ የለወጣቸውን ምክንያት ማስረዳት ነበረባቸው።

አይሁዶች በተለያዩ መንገድ ተቃውሞ ስላስነሱባቸው ክርስቲያኖች ወዲያው የእምነታቸውን ትክክለኛነት ማሳወቅ ጀመሩ፤ ተቃውሞውም ለክርስቲያኖች መልካም ሆነላቸው። የብሉይ ኪዳንንና የክርስቶስን ትምህርት እንዲያገናዝቡ ተገደዱ። ብሉይ ኪዳንን ባጠኑት መጠን ያንኑ ያህል ብሉይ ኪዳን ወደ ክርስትና እንደሚያመለክት ለመረዳት ቻሉ።

ጳውሎስ የአይሁድ ምሁር እንደሆነ እናውቃለን፤ ስለዚህ ብሉይ ኪዳን የታለመበትን ግብ ማሟላቱንና በኢየሱስ መተካቱን ለማመን በጣም ከብዶት ነበር። በመጨረሻ ግን የኢየሱስ ትንሣኤ አሳቡን አስለወጠው። ሆኖም አሳቡን ከለወጠ በኋላ አዲስ ሃይማኖት አልሰበከም። የጳውሎስ መፈክር በቅድሚያ ለአይሁድ የሚል ነበር (ሮሜ 1:16)። ይህም ክርስትና በአጠቃላይ የብሉይ ኪዳን ፍጻሜ መሆኑን ያረጋግጣል። ጳውሎስ በደረሰበት ከተማ ሁሉ በቅድሚያ የሚሄደው ወደ አይሁድ ምክራብ ነበር። ኢየሱስ የብሉይ ኪዳን ትንቢቶች ሁሉ ፍጻሜ መሆኑን ያስረዳቸው ነበር። ወደ አሕዛብ የሚሄደው አይሁዶች ለመስማት እንቢ ሲሉ ብቻ ነበር።

ብሉይ ኪዳንን ሳንደዝ ወንጌልን መረዳት አንችልም። ብሉይ ኪዳንን በከፊል ሳይሆን ሙሉ በሙሉ በተረዳን መጠን የወንጌል መልእክትም በዚያው ልክ ግልጽ ይሆንልናል። የኢየሱስ ክርስቶስ አገልግሎትና መልእክት ሙሉ በሙሉ በብሉይ ኪዳን ላይ የተመሠረተ ነው። እግዚአብሔር በብሉይ ኪዳን የሰጠውን አሳብ ኢየሱስ በበለጠ አሰፋው፤ አብራራውም። አዲስ ኪዳን የብሉይ ኪዳን ፍሬ ነው። ብሉይ ኪዳን ግን የአዲስ ኪዳን ሥር፤ ግንድና ቅርንጫፍ ነው።

የዘፍጥረት ምዕራፍ 3:5 ቃል ኪዳን ከተነገረበት ጊዜ ጀምሮ አይሁዶች መሢሁን ይጠባበቁ ነበር። መሢሁ ሲመጣ ፍጹም ያልሆነውን ነገር ሁሉ ፍጹም ያደርጋል። እሥራኤላውያን ሊወርሱት የተሣናቸውን በረከት ሁሉ በዚያን ጊዜ መውረስ ይችላሉ። በብሉይ ኪዳን የተጻፈው ታሪክ፤ ትንቢት፤ ግጥምና መዝሙር ሁሉ ሊመጣ ያለውን መሢህ ያመለክታሉ።

መሢሁ ከመምጣቱ በፊት አይሁዶች ለምሳሌ እነ መዝሙር 27፤ መዝሙር 110ንና ኢሳይያስ 53ን አሰባስበው መገናኘብ አልቻሉም ነበር። እነዚህ ጥቅሶች እርስ በርስ የሚቃረኑ ይመስላሉ። ኢየሱስ ከመጣ በኋላ ክርስቲያኖች በክርስቶስ ትምህርት እየተመሩ ብሉይ ኪዳን ስለ ኢየሱስ የሚያስተምረውን ለመረዳት ችለዋል። እነዚህ ምዕራፎች ሁሉ ወዲያውኑ ለክርስቲያኖች አስፈላጊና ጠቃሚ ሆነው ተገኙ። እነዚህ ትንቢቶች ኢየሱስ ያስተማረው አዲስ ትምህርት ወይም የተሳሳተ ትምህርት ሳይሆን ብሉይ ኪዳን ያፈራው ፍሬ መሆኑን በማረጋገጥ የክርስቲያኖችን እምነት አጸኑ።

ክርስቲያን ሰባኪዎች ክርስቶስ የተናገረውንና ያደረገውን አሰባስበው ከብሉይ ኪዳን ትንቢቶች ጋር ጎን ለጎን እንዲሄዱ ማድረጋቸውን መገመት አያዳግትም። ምናልባትም ክርስቲያኖች በቅድሚያ የጻፉት ይህንኑ ሳይሆን አይቀርም። የሐዋርያት ሥራ ምዕራፍ 27 ስንመለከት ጴጥሮስ ያደረገው ይህንኑ እንደሆነ እንረዳለን። እንዲህ ያለ ጽሑፍ ክርስትና ምን መሆኑን ለማወቅ የሚፈልጉትን አይሁዶች ለማስረዳት ለክርስቲያኖች በጣም ጠቃሚ ይሆናል።

ይህን ዓይነቱን አቀራረብ በማቴዎስ ወንጌል ውስጥ በብዛት እናገኘዋለን። አንድ ምሳሌ እንመልከት፤ በማቴዎስ 5:17-18 ባለው ውስጥ ኢየሱስ ራሱ ትምህርቱን ከብሉይ ኪዳን ጋር ያወዳድራል። በማቴዎስ 21:18-22 የተረገመችውን የበለስ ዛፍ ታሪክ እናገኛለን። ኢየሱስ ለምን ረገማት? በብሉይ ኪዳን ውስጥ የእግዚአብሔር ሕዝቦችን በዛፍ መመሰል የተለመደ ነበር (ሕዝ.ምዕራፍ 15)። በዚህ ጊዜ ኢየሱስ ሁኔታውን የተጠቀመበት ስለ ጸሎት ለማስተማር ነበር። ሆኖም ማንኛውም አይሁድ ድርጊቱን ከብሉይ ኪዳን ጋር ያገናዝቡት ነበር። ይህ የበለስ ዛፍ የአይሁዶች ምሳሌ ነበረ (ዮሐንስ 1:11)። የተራራውም ምሳሌ (ማቴ.22:21-)የአይሁድን ሕዝብ ደንዳናነትና ያለመታዘዝ የሚያመለክት ይሆናል።

ምዕራፍ ስምንት - ጥያቄዎች

1. የአዲስ ኪዳንን መልእክት በአንድ ቃል አጠቃልሉት።
2. ቤተ ክርስቲያን ወዲያውኑ እንደተቋቋመች ምን ማድረግ አስፈለጋት?
3. ጳውሎስ በመጀመሪያ ወንጌልን የሰበከው ለማን ነው?
4. ለአይሁዶች መስበኩ ምንን ያሳያል?
5. አይሁዶች ይጠባበቁት የነበረው የማንን መምጣት ነው?
6. መሢሁ ሲመጣ ምንን እንደሚያደርግ ተስፋ አድርገው ነበር?
7. ክርስቲያኖች የግድ ማድረግ ያስፈለጋቸው ምንድን ነው?
8. በወንጌሎች ውስጥ የምናገኛቸው የብሉይ ኪዳን ጥቅሶች ምንን ያስረዱናል?

ምዕራፍ 9

ወንጌሎችና ስብከት

ብዙ ሰዎች አራቱን ወንጌሎች ሲመለከቱ ያልተያያዘ የታሪክ ስብስብ ብቻ ያያሉ። እኛም ይህንን ብቻ የምናይ ከሆነ የመጻሕፍቱን ዋና ትርጉም አጥተናል ማለት ነው። እያንዳንዱ ታሪክ ኢየሱስ ለምን እንደመጣና ምን ለማድረግ እንዳቀደ በከፊል ይነግረናል። ብዙ ሰዎች ታሪኮቹን ለመንፈሳዊ ምክር ይጠቀሙባቸዋል። ነገሩ ጥሩ ነበር፤ ሆኖም የመጀመሪያው ዓላማ

ግን ይህ አይደለም። እያንዳንዱ ታሪክ አጭር ስብከት ነው ብንል በብዙ አንሳሳትም። ዝቅ ብሎ የቀረበውን ተመልከቱ (ሉቃስ 4: 31-37)።

1. 4: 31-32 የሰሚዎችን ስሜት ለመሳብ የተጻፈ መግቢያ ነው።
2. 4: 33-35 የመልእክቱን ቁም ነገር ይሰጣል። በዚህ ክልል ውስጥ ብዙ ጊዜ የብሉይ ኪዳንን ጥቅሶች እናገኝባቸዋለን።
3. 4: 36-37 መደምደሚያ ነው። ሰሚዎች በስሙት ነገር ላይ አንድ ውሳኔ እንዲያደርጉ ማለት ተግባራዊ ነገር እንዲፈጽሙ ይጋበዛል። በአራቱ ወንጌሎች ውስጥ ከምናገኛቸው ታሪኮች አብዛኞቹ ወንጌላውያን ወንጌልን ለመስማት ለሚፈልጉት ሰዎች ለመስበክ አቀናጅተው የተጠቀሙባቸው ናቸው ብንል አንሳሳትም።

ከወንጌላቱ ብዙው ክፍል ለስብከት ሲያገለግል ብዙው ክፍል ደግሞ አዳዲስ ክርስቲያኖችን ለማስተማሪያ ነበረ። ወንጌላቱን ለማስተማሪያና ለስብከት ብለን እስከዚህም መካፋፈል የለብንም። ብዙዎቹ ምዕራፎች ሁለቱን ነገሮች ያጠቃልላሉ። አብዛኞቹ ክፍሎች ወንጌልን ያብራራሉ፤ አማኞችንም ያስተምራሉ።

በማቴዎስ ዘገባ ውስጥ ለክርስቲያኖች ማስተማሪያ የሚሆኑ 5 ክፍሎች መኖራቸው ግልጽ ነው። እነዚህ አምስት ክፍሎች የተያያዙት ኢየሱስ በመምህርነቱ ባቀረባቸው ትምህርቶች ነው። እነዚህ አምስት ክፍሎች የሚከተሉት ናቸው፡-

1. የክርስትና ሕይወት መመሪያ (ማቴዎስ 5-7)።
2. የወንጌል ሥርጭት (ማቴዎስ 10)።
3. የእግዚአብሔር መንግሥት (ማቴዎስ 13)።
4. ደቀ መዝሙር መሆን (ማቴዎስ 18)።
5. የመጨረሻው ዘመን (ማቴዎስ 24-25)።

እነዚህ ምዕራፎች የሚያመለክቱን ከማቴዎስ ዓላማዎች አንዱን ለክርስቲያኖች መመሪያ መስጠትን ነበር። ማቴዎስ በዚህም ውስጥ እንኳን የኢየሱስን ትምህርት ከብሉይ ኪዳን ትምህርት ጋር ያገናዝባል።

ከወንጌላውያኑ ማንኛቸውም ወንጌላቸውን እንዴት እንዳጠናቀሩ አይገልጹልንም፤ ሆኖም ከአዲስ ኪዳን ከሐዋርያት ሥራ የቤተ ክርስቲያንን ሥራ በመጠኑም ቢሆን ተመልክተናል። ከሐዋርያት ሥራ በምናገኘው ዘገባ መሠረት እንዴት ወንጌላቱ እንደተሰባሰቡ ለመረዳት አያስቸግረንም።

የቤተ ክርስቲያን መሪዎች ሁለት ኃላፊነት ነበረባቸው፤ ይኸውም መስበክና ማስተማር ነበር። አነኝህ ሁለቱ ነገሮች በኢየሱስ ትምህርትም ሆነ በቤተ ክርስቲያን ትምህርት የተያያዙና የማይነጣጠሉ ናቸው። እግዚአብሔር በእያንዳንዱ አካባቢ ለምሳሌ በይሁዳ፣ በእስያ፣ በግሪክና በጣልያን ክርስቲያኖች የሚጠቀሙበትን የመልእክት ይዘት እንዲሰበስቡ ሰዎችን መርጧል። እነዚህም አካባቢዎች ይህንንም ያደረጉት ቢያንስ ለሁለት ምክንያቶች ነው። 1. መልዕክቶቹና ይዘታቸው እንዳይጠፋና 2. ቃላቸው እንዳይለወጥ ነው።

የአራቱም ወንጌላት ንድፈ አሳብ አንድ ዓይነት መሆኑን ቀደም ብለን ተገንዝበናል። ለምሳሌ ያህል ብንጠቅስ መግቢያው፣ የገሊላው አገልግሎት፣ ወደ ኢየሩሳሌም መግባቱ፣ የሕማማቱ ዘገባና የትንሣኤው ዘገባ ናቸው። ይህም የሚያስረዳን ወንጌል በዓለም ዙሪያ በሙሉ አንድ ታሪክ ብቻ ያለው መሆኑን ነው።

ብዙ ምሁራን ወንጌልን ከኅብረተሰብ ባህል ጋር ያመሳስሉታል። ይህ ኅብረተሰብ የአባቶችን አመጣጥ አስመልክቶ በተቀናበረ የታሪክ እድገት የተገኘ ነው ይላሉ። እነዚህ ምሁራን የወንጌል ታሪክ የተፈጠረው ልክ እንደዚሁ ነው በማለት ይናገራሉ። የታሪኩን ቅደም ተከተል የተገላቢጠሽ አድርገውታል። ትንታኔው የሚቀመጠው፡-

ኢየሱስ _____ መልእክት _____ ኅብረተሰብ ሲሆን

ብዙ ጊዜ የባህላዊ ታሪክ ትንታኔ ግን እንደሚከተለው ነው፡-

ኅብረተሰብ _____ ባህል _____ ጀግንነት።

በአዲስ ኪዳን እንደምንመለከተው ሐዋርያት እንኳ ለኢየሱስ ትምህርት ሙሉ በሙሉ ተገዢ እንደሆኑ ነው፤ ገላትያ ምዕራፍ 2ን

ተመልከቱ። በዚህ ምዕራፍ ውስጥ ሐዋርያው ጴጥሮስ ክርስቲያን የማይፈጽመውን ተግባር በመፈጸሙ ተገሰጸ። ለሐዋርያት የተሰጠውን መልእክት የፈጠረው ኢየሱስ ራሱ ነው። ይህንን መልእክት ሐዋርያት አሰራጩ። በዚህም መልእክት ላይ ኅብረተሰብ ማለትም ቤተ ክርስቲያን ተመሠረተ። ቤተ ክርስቲያን ሌሎችን ለማሳመን ይህንን መልእክት ስለተጠቀመች፣ ሰዎች መሠረታዊ የሆነውን የትንሣኤ ሂደት በቀላሉ ሊዘነጉት ችለዋል።

ምዕራፍ ዘጠኝ - ጥያቄዎች

1. በወንጌላውያኑ ዘገባዎች መካከል ምን ግንኙነት እንዳለ ትገነዘባላችሁ?
2. እያንዳንዱን ክፍለ ምንባብ እንዴት ልንመለከተው እንችላለን?
3. ታሪኮቹ ሌላ ምን አገልግሎት ነበራቸው?
4. በማቴዎስ ወንጌል ውስጥ የኢየሱስ ንግግሮች ብለን የመደብናቸው ስንት ክፍሎች ይገኛሉ?
5. በአዲስ ኪዳን ውስጥ ከሞላ ጎደል ስንት ዓይነት ጽሑፎች ይገኛሉ?
6. የክርስቲያኖች ማኅበረሰብ የተቋቋመው በምን ላይ ነበረ?
7. አብዛኛውን ጊዜ የማኅበረሰብ ወግ የሚፈጠረው እንዴት ነው?
8. አሥራ ሁለቱ ሐዋርያት እንኳ ሳይቀሩ ይገዙ የነበረው ለማን ነው?
9. ከዚህ መልእክት አንጻር የሐዋርያት ኃላፊነት ምን ነበረ?
10. መልእክቱ ከመጻፉ በፊት በቃል ደረጃ ብቻ ምን ያህል ጊዜ ቆየ?

ምዕራፍ 10

የጽሑፍ ዘገባ

ጴጥሮስ በቤተ ክርስቲያን ውስጥ ልዩ የሆነ ሥልጣን ነበረው፤ ሆኖም በገላትያ ምዕራፍ 2 ውስጥ ስንመለከት ጴጥሮስም እንኳን ለኢየሱስ ትምህርት ሥልጣን ይገዛ ነበር። የማርቆስ ወንጌል በመጀመሪያ ለመጻፍ የበቃው በጴጥሮስ ሥልጣን ምክንያት ሳይሆን አይቀርም። የማርቆስ ወንጌል ከሌሎቹ ወንጌሎች በፊት ነው የተጻፈው የሚለው አሳብ አከራካሪ

ነጥብ ሊሆን አይገባም። ከአራቱ አንዱ የግድ በመጀመሪያ የተጻፈ መሆን አለበት። ምናልባትም የመጀመሪያው የማርቆስ ወንጌል ሊሆን ይችላል።

ነገር ግን ከማርቆስ ወንጌል ቀደም ብለው የተጻፉ ሌሎች የአዲስ ኪዳን ክፍሎች እንዳሉ አንርሳ። በ45 ዓ.ም. ጳውሎስ በመጀመሪያው የስብከት ጉዞው የደረሰባቸው ከተሞች ኢቆንዮን፣ ልስጥራ፣ ደርቤና አንጾኪያ ናቸው። ጳውሎስ በ46 ዓ.ም. በገላትያ አብያተ ክርስቲያናት ውስጥ ለሚገኙ ክርስቲያኖች ሳይጽፍ አልቀረም። ከሁለት ዓመት በኋላ ጳውሎስ በሁለተኛው የወንጌል ጉዞው ለተሰሉንቄ ሰዎች ሁለቱ መልእክቶቹን ጻፈ። 1ኛቆሮ. 15፡3 የሕማማቱ ዘገባ የተጻፈው በ50 ዓ.ም. ገደማ መሆኑን ቢጠቁምም ወንጌሉ በዚያን ጊዜ ሙሉ ለሙሉ ተጽፏል ማለት አያስደፍርም።

በ586 ዓመት ከክርስቶስ ልደት በፊት ኢየሩሳሌም በባቢሎናውያን ተደመሰሰች። አይሁዶችም በባቢሎን ግዛት ሁሉ ተበተኑ። በዚያን ዘመን በሶርያ አካባቢ የሚኖሩት ሕዝቦች አራም ተብለው ይጠሩ ነበር። በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ እነዚህ ሕዝቦች ከሶርያውያን ጋር ተደምረው ይጠሩ ነበር። ሥራቸውም ውትድርናና ንግድ ነበር። በዚህም ምክንያት ቋንቋቸው በባቢሎን፣ በሶርያና በይሁዳ ሁሉ ሊስፋፋ ቻለ።

ብሉይ ኪዳን የተጻፈበት ቋንቋ ዕብራይስጥ ቀስ በቀስ እየተረሳ ሄደ። አይሁዶች በኢየሱስ ዘመን ይናገሩት የነበረው ቋንቋ የብሉይ ኪዳንን ዕብራይስጥ ሳይሆን አራምኛ ማለት የአራም ሰዎች ቋንቋ ነበር። በጣም የተለመደ ከመሆኑ የተነሣ ያንን አራምኛ ዕብራይስጥ ብለው ይጠሩት ነበር። በዚያን ወቅት የሮም መንግሥት ቋንቋ ላቲን ቢሆንም የሮም ወታደሮች ግን ቋንቋቸውን አላስራጩም ነበር።

በክርስቶስ ዘመን በዓለም ዙሪያ ለትምህርትና ለሥነ ጽሑፍ የሚጠቀሙበት የግሪክን ቋንቋ ነበር። ብዙ አይሁዶች ግሪክኛ ይናገሩ ነበር፤ ስለዚህ ኢየሱስም ግሪክኛ ሳይናገር አልቀረም። አዲስ ኪዳን በሙሉ የተጻፈው በአራምኛ ወይም በላቲን ሳይሆን በግሪክኛ ነበር። ከመጀመሪያ ጀምሮ ወንጌል ዓለም አቀፋዊ ገጽታ ወይም ባሕርይ ነበረው።

የመጀመሪያው የወንጌል መጽሐፍ የማርቆስ ወንጌል ሳይሆን አይቀርም። የተጻፈው ግን በግሪክ ነበር። ማርቆስ ለጴጥሮስ ወንጌልን የጻፈለት፣ ጴጥሮስ የግሪክን ቋንቋ ጽሑፍ ጠንቅቆ ስላላወቀ ይሆናል።

ብዙ ክርስቲያኖች አራቱ ወንጌላት ግራ የሚያጋቡ ሆነው ስላገኙባቸው አንድ ወጥ መጽሐፍ ቢሆኑ ይሻል ነበር ብለው ይመኛሉ። ቀደም ብለን እንደተመለከትነው ማቴዎስ የጻፈው ምናልባት በይሁዳ ላሉ አይሁዶች ነው። ማርቆስ ለሮማውያን፣ ሉቃስ ለግሪኮች ሲሆን ዮሐንስ ደግሞ በእስያ ለሚገኙ አይሁዶች ነበር። የኢየሱስ ታሪክ ለሁሉም አገሮች ነው። ወንጌሉ በጣም ሰፊ በመሆኑ በአንድ ሰው ብቻ ለመጻፍም የማይቻል ነው። ታሪኩን ዘርዘሮ ለመጻፍ ማንም ሰው አይችልም። በአንድነት በማጣመር አንድ ወጥ ለማድረግ መሞከሩ ምንም ጥቅም አይሰጠንም። አራት የጽሑፍ ዘገባዎች አሉን፤ አራቱም ያስፈልጉናል።

ወንጌላቱ እርስ በርስ አይቃረኑም። ቅራኔ አላቸው ብለው የሚያስቡ ሰዎች የተሳሳተ ጥያቄ ጠይቀው የተሳሳተ መልስ ስለሚያገኙ ወይም ብቁ ያልሆነ መግለጫ በማግኘት ለጥያቄአቸው በቂ መልስ ስላላገኙ ይሆናል። ወንጌላውያኑ ከኢየሱስ ጋር ለሦስት ዓመት ኖረዋል። የጻፉትም ታሪኩን ለሚያውቁ ሰዎች ስለሆነ ስሕተት አስገብተውበታል ማለት በጣም ያዳግታል።

አራት የተለያዩ ሰዎች በአራት መንገድ ዘገባውን እንዲጽፉ እግዚአብሔር ተጠቀመባቸው። ዮሐንስ 16:13 እንደሚያመለክተን እያንዳንዱ ጸሐፊ የጻፈው በመንፈስ ቅዱስ እየተመራ ነው። አራቱም ዘገባዎች ኢየሱስ ለምን እንደመጣና ምን እንዳደረገ የሚገልጹ እግዚአብሔር የሰጣቸው መግለጫዎች ናቸው። እዚህ ላይ ማስታወስ ያለብን የተጻፈውን መጽሐፍ እግዚአብሔር ከሰማይ እንዳልላከ ነው። ወንጌላውያን በመንፈስ ቅዱስ መሪነት የጻፏቸው መጻሕፍት ናቸው። ክርስቶስ ከተሰቀለና ከሞት ከተነሣ ከ30 ዓመት በኋላ ለቤተ ክርስቲያኖች ጥቅም በጽሑፍ ያስፋፋቸውን የጽሑፋቸውን አሳቦች ከተለያዩ ቦታዎች አሰባሰቡ።

መንፈስ ቅዱስ እነኝህን ጸሐፊዎች እንዴት እንደመራቸው አናውቅም። ጽሑፎቹን ከብሉይ ኪዳን መጻሕፍት ጋር የተስተካከለ

ሥልጣን እንዲኖራቸው ለማድረግ የጥንት ቤተ ክርስቲያናት ምን ያህል ጊዜ እንደወሰደባቸው አናውቅም። ከተጻፈ በኋላ ምንም ቃል እንዳይጨምርባቸው ወይም እንዳይለወጥ ቤተ ክርስቲያን ጥንቃቄ መውሰዷን እናውቃለን። ቃላቶች ግልጽ ባልሆኑበት ስፍራ እንኳን ምንም ዓይነት ማሻሻያ ለማድረግ ለውጥ አልተደረገም ነበር።

ምዕራፍ አሥር - ጥያቄዎች

1. ማርቆስ ሲጽፍ ማን አግዘት ነበር?
2. ከወንጌሎች በፊት ተጽፈው የነበሩት የትኞቹ ጽሑፎች ናቸው።
3. በሐዋርያት ዘመን የአይሁዶች መነጋገሪያ ቋንቋ ምን ነበረ?
4. በሐዋርያት ዘመን የብሉይ ኪዳን ዕብራይስጥ ምን ደረጃ ላይ ደርሶ ነበር?
5. በኢየሱስ ዘመን የዓለም ሕዝብ መነጋገሪያ ቋንቋ ምን ነበረ?
6. የግሪክ ቋንቋ እንዴት በዓለም ሁሉ ተሰራጨ?
7. አራቱ ወንጌሎች ለምን አስፈለጉ?
8. በታሪኮቹ ውስጥ ቅራኔዎች የማይገኙት ለምንድን ነው?
9. ጸሐፊዎቹ በሚጽፉበት ጊዜ ማን መራቸው?
10. የወንጌሎችን አገልግሎት በምን ልንመስለው እንችላለን? ለምን?

ክፍል 3

የሥነ ጽሑፍ ውርስ

ምዕራፍ 11

ብሉይ ኪዳን

በዚህ በጥናታችን በሦስተኛው ክፍል ውስጥ በብሉይ ኪዳን የተጀመረውን መገለጥ አዲስ ኪዳን እንዴት እንደሚያሟላው በዝርዝር እንመለከታለን። ሁለቱም መጻሕፍት በአንድነት በሚገባ መነበብና

መጠናት ይኖርባቸዋል። ይህን በምናደርግበት ጊዜ ሁለቱም የበለጠ ትርጉም ይሰጡናል።

ሕግ _____ ታሪክ _____ ነቢያት _____ ጽሑፎች _____

/መስቀል/። እያንዳንዱ የብሉይ ኪዳን ክፍል ወደ መስቀሉ ይመራል።

ብሉይ ኪዳን ከሞላ ጎደል በዕብራይስጥ ቋንቋ የተጻፈ ነው። የዳንኤልና የዕዝራ መጻሕፍት በክፍል በአራማ ቋንቋ የተጻፉ ናቸው። አይሁዶች ተበትነው በነበሩበት ወቅት ዓለም አቀፋዊ የንግድ ቋንቋ የነበረውን አራምኛ መጠቀም ጀመሩ። ከባቢሎን ምርኮ በኋላ ዕብራይስጥ ከጊዜ ወደ ጊዜ አገልግሎቱን እየቀነሰ መጥቶ በመጨረሻም ለንባብና ለጸሎት ብቻ ይጠቀሙበት ጀመር። ቀላውስቱ ለሕዝቡ በሚያነቡበት ጊዜ አስተርጓሚ ያቆሙ ነበር።

ክርስቶስ ከመወለዱ ሦስት መቶ ዓመት በፊት ብሉይ ኪዳንን ወደ ግሪክ ቋንቋ የሚተረጎሙ ብዙ ተርጓሚዎች ተነሡ። በትርጉም በጣም የታወቁት LXX ወይም ሰባዎቹ የሚባሉት ነበሩ። እነርሱም ማለትም ሰባዎቹ ብሉይ ኪዳንን ለየብቻቸው ተርጉመው አምጥተው ሲያስተያዩት የሁሉም ተመሳሳይ ትርጉም ያለው ነበር ይባላል። የጥንት ቤተ ክርስቲያን ትጠቀምበት የነበረው የመጽሐፍ ቅዱስ ትርጉም በግሪክኛ «ሴፕቱዋጀንት» በመባል የሚታወቀው ነበር። ስለዚህም ከብሉይ ኪዳን የተጠቀሱት አንዳንድ ጥቅሶች በተለያዩ ቦታዎች ትንሽ ልዩነት ይታይባቸዋል። ለዚህ ምክንያት የሆነው አንዳንዴ ከግሪክ ሌላ ጊዜ ደግሞ ከዕብራይስጥ ስለሚጠቀስ ነው።

በኢየሱስ ዘመን የዕብራይስጡ ብሉይ ኪዳን ጠቃሚነት የነበረው በምክራብ ውስጥ በቀላውስት ዘንድ ብቻ ነበር። የዕብራይስጡን ብሉይ ኪዳን ለንባብና ለጸሎት ይጠቀሙበት የነበሩት እጅግ ወግ አጥባቂ የሆኑት ብቻ ነበሩ። በግብፅ፣ በሶርያ፣ በእስያ፣ በጣልያንና በግሪክ ምክራቦች ውስጥ ይጠቀሙበት የነበረው የግሪኩን ብሉይ ኪዳን ነበር። አይሁዶች በነበሩ አማንያን መካከል የዕብራይስጡን ብሉይ ኪዳን በመጠቀም ጥያቄ ላይ ሳይሰማሙ ቀርተው ይሆናል።

በይሁዳ የሚገኙት አይሁዶች ከሌላ አገር የመጡትንና አራምኛን ማለትም በዚያን ጊዜ ዕብራይስጥ ብለው በሚጠሩት ቋንቋ የማይናገሩትን ማለት በግሪክ ብቻ የሚጠቀሙትን አይሁዶች ይጠሏቸው ነበር። ምንም እንኳን እነዚህ ሰዎች በትውልድ በፍጹም ግሪኮች ባይሆኑም አይሁዶች ብለው በመጥራት ፋንታ ግሪኮች ብለው ይጠሯቸው ነበር። እንደዚህ ብለው የሚጠሯቸው በአራም ቋንቋ ፋንታ በግሪክ ቋንቋ ስለሚጠቀሙ እንደ ስድብ አድርገው ነበር።

የአይሁድ ኅብረተሰብ ከመሠረቱ በማንበብና በመጻፍ ልምድ ላይ የተመሠረተ ነበር። ጽሑፍ የተፈጠረው ከአብርሃም ብዙ ዘመን በፊት መሆኑን በአርኪዎሎጂ ጥናት ስለተደረሰበት አሪት ዘፍጥረት በዚያን ወቅት መጻፍ አይችልም የሚለው ተቃውሞ አሁን መሠረት የሌለው ሆኗል።

እግዚአብሔር በሲና ተራራ ላይ ለሙሴ አጠቃላይ የሆነ ሕግ ሲሰጠው ለሕዝቡ እንዲያደርስ ጽፎለት ነበር። ስለሆነም የብሉይ ኪዳን መገለጥ የጽሑፍ መገለጥ ነው። ዳዊትና ሰሎሞን የተፈጸሙትን ድርጊቶች የሚመዘግቡላቸው ጸሐፊዎች በመንግሥታቸው ውስጥ ነበሯቸው። ሙሴ እግዚአብሔር የገለጸለትን የጻፈው ለሕዝቡ ነበር። ከኤልያስና ከኤልሳዕ በኋላ የነበሩትም ነቢያት ለምሳሌ እነ አሞጽና ሆሴዕ ለሕዝብ እንዲጠቅም የተገለጸላቸውን ጻፉ።

እያንዳንዱ የአይሁድ ቤተሰብ ልጆቹን ሁሉ ማንበብና መጻፍ ማስተማር በቤተሰብ ወይም በግሉ ኃላፊነት እንዳለበት አድርጎ ተቀብሎት ነበር። መንግሥት ያስተምርልን ብለው ለመንግሥት የሚተዉት ነገር አልነበረም። በብዙ ቦታዎች በቅድሚያ ያመኑት ሰዎች አይሁድ እንደነበሩ እናውቃለን። ምንም እንኳን ብዙ ትምህርትና ሀብት ባይኖራቸውም ግሪክንና ምናልባትም ዕብራይስጥንም ማንበብ ይችሉ ነበር። ክርስቲያኖች ስለ ኢየሱስ የሚያውቋቸውን ታሪኮች እስከ 30 ወይም 40 ዓመት በጽሑፍ አላስፈሯቸውም የሚለው አሳብ መሠረተ ቢሰ ግምት ነው። የአይሁድ ባህልና ብዙዎቹ ወይም ሁሉም የኢየሱስ ደቀ መዛሙርት ማንበብና መጻፍ ስለሚችሉ ኢየሱስ ያስተማረውና ያደረገው ነገር አብዛኛው ወዲያውኑ ተጽፏል ብለን እንድናስብ ያደርገናል። በሌላ

አነጋገር የያዘው ጽሑፍ ኢየሱስ ሲናገር ከሰሙት ሰዎች መካከል የተጻፈ ስለሆነ ሊታመንበት የሚገባ ነው።

አይሁዶች ልጆቻቸውን ማስተማር ብቻ ሳይሆን በእጅ የተጻፈውን መጽሐፋቸውን በሚገባ ለመጠበቅ ተጨማሪ እንክብካቤ ያደርጉ ነበር። መጽሐፉን ገልጠው ከጨረሱ በኋላ እያንዳንዱን ፊደል ይቆጥሩት ነበር። ቃላትን በሙሉ መቁጠር በቂ አልነበረም። በመጽሐፉ ውስጥ ምንም ዓይነት እርማት እንዲደረግ አይፈቀድም። በሚገለብጡ ጊዜ ከተሣሣቱ ያ ገጽ በሙሉ ይጣላል። አዲሱ ቅጂ ተገልብጦ ከታረመ በኋላ ካረጀው ጽሑፍ ሰዎች ገልብጠው የስሕተት ጽሑፍ እንዳያሠራጩ ያ ብራና በሥርዓት ይቃጠል ነበር። የጥንት ክርስቲያኖችም ለአዲሱ መጽሐፍ የሚወስዱት እንክብካቤ ተመሳሳይ ነበር ለማለት እንደፍራለን።

ምዕራፍ አሥራ አንድ - ጥያቄዎች

1. ብሉይ ኪዳን የተጻፈው በምን ቋንቋ ነበር?
2. ታዋቂው የግሪክ ብሉይ ኪዳን ትርጉም ምን ይባላል?
3. ኢየሱስ የተጠቀመው በየትኛው ብሉይ ኪዳን ትርጉም ላይ ነው ብለህ ታስባለህ?
4. በዕብራይስጥ ብሉይ ኪዳን የሚጠቀሙበት እነማን ነበሩ?
5. በአይሁድ ማኅበረሰብ የትምህርት ይዘት እንዴት ነበረ?
6. የቃል ወንጌል ማለት ምን ማለት ነው?
7. በጥንታዊቷ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ አብዛኞቹ ክርስቲያኖች ምን ዓይነት ሰዎች ነበሩ?
8. የሐዋርያት መልእክት በተለይ ለአይሁዶች ምን የሚል ነበረ?
9. አይሁዶች ለብሉይ ኪዳን ጽሑፎች ምን ያህል ጥንቃቄ ያደርጉ ነበር?
10. አርጌውን ቅጂ ምን ያደርጉት ነበር?

የወንጌል ሥርጭትና ትምህርት

ወንጌልን በምናነብበት ጊዜ ተመሳሳይነቱን ለማወቅ ብሉይ ኪዳንንም እንመልከት። ኢየሱስ የሚናገረው በብሉይ ኪዳን ላይ የተመሠረተ ነበረ። ለንግግሩ መግቢያ ብሉይን ካደረገ በኋላ ያንኑ እየተነተነ ያብራራል። የሚፈጽማቸው ድርጊቶች ከብሉይ ኪዳን ጋር ቀጥተኛ ግንኙነት አላቸው፤ ለምሳሌ ወደ ኢየሩሳሌም መግባቱ ከዘካርያስ 9:9 ጋር ይገናዘባል። በአዲስ ኪዳን ውስጥ ያሉት ትምህርቶች ሁሉ በተለያዩ መንገድ ከብሉይ ኪዳን ጋር ይገናዘባሉ። ወንጌል ስናጠና እነኝህን ግንኙነቶችን እንፈልግ።

በዮሐንስ ወንጌል ውስጥ ኢየሱስ «እኔ ነኝ» የሚለውን ሐረግ ሰባት ጊዜ ተጠቅሞበታል (6:35፤ 8:12፤ 10:7፤ 10:11፤ 11:25፤ 14:6፤ 15:1)። ይህንን ማድረግ በብሉይ ኪዳን «እኔ ነኝ» ያለው እርሱ ራሱ መሆኑን ለአይሁድ ለማሳየት ነው። የኢየሱስ ትምህርት ከብሉይ ኪዳን ጋር ያለው ግንኙነት በዮሐንስና በማቴዎስ ወንጌል ውስጥ በጣም ግልጽ ነው። ማርቆስና ሉቃስ ግን አንባቢዎቻቸው ግሪኮችና ሮማውያን ስለነበሩና እነርሱም ብሉይ ኪዳንን እምብዛም ስለማያውቁት ብሉይ ኪዳንን በብዛት አልተጠቀሙበትም። ሆኖም እነዚህ ግንኙነቶች በውስጡ ስለሚገኙ አተኩረን ብንፈልጋቸው የኢየሱስን ትምህርት ለመረዳት ይጠቅሙናል። የአዲስ ኪዳን የመጀመሪያው መክፈቻ ቁልፍ ብሉይ ኪዳን መሆኑን ተረድተን እንጠቀምበት።

የመጀመሪያዎቹ ክርስቲያኖች የኢየሱስን ትምህርት ከብሉይ ኪዳን ጋር በሚያዛምዱበት ጊዜ አዲሱ አሮጌውን እንዳልሻረ ለማሳየት ኢየሱስ እንደተጠነቀቀ ሁሉ ከፍተኛ ጥንቃቄ ያደርጉ ነበር። ለምሳሌ ጳውሎስ «እምነት» ከአዲስ ኪዳን የመነጨ አሳብ ሳይሆን በብሉይ ኪዳን የነበረ አስፈላጊ የእግዚአብሔር ቃል መሆኑን በሦስት የተለያዩ ወቅቶች ከዕንባቆም 2:4 ይጠቅስ ነበር (ሮሜ 1:17፤ ገላትያ 3:11፤ ዕብራ. 10:38)።

በማቴዎስ 5:17-20 ኢየሱስ አዲሱ ከአሮጌው ጋር እንዴት አብሮ እንደሚሄድ በጥንቃቄ ገልጿል። ኢየሱስ የመጣው አሪትን ለማጥፋት

ሳይሆን ብሉይ ኪዳን የተናገረውን ለመፈጸም ነው። ስለሆነም ሰዎች ይህንን እውነት ካልተቀበሉና ካልታዘዙት ኢየሱስ በሚያጻቁመው መንግሥት ዕጣ ከፍል አይኖራቸውም። የብሉይ ኪዳን ሥልጣን አይለወጥም። ሆኖም የብሉይ ኪዳን ትንቢቶች በኢየሱስ ተሟልተው ተፈጽመዋል፤ ስለሆነም ኢየሱስ ከሚከተሉት ጋር አዲስ ቃል ኪዳን ገብቷል። ኢየሱስ የብሉይ ኪዳንን ትምህርት አስፋፍቶ ስለተረጎመው አዲስ መልክ ሰጥቶታል። ወንጌልን በምናንብብት ጊዜ ልንመለከተው የሚገባን ይህንን ነው።

በአንጻሩ ኢየሱስ ፍጹም አዲስ ነገርን ማምጣቱን በትምህርቱ ውስጥ አመልክቷል። የብሉይ ኪዳን ትምህርት በአዲስ አቀራረብና በተለየ መንገድ ቀርቧል፤ ትምህርቱ በመሠረቱ ያው ነው ማለት በቂ አይደለም፤ ለምሳሌ ማርቆስ 2:21-22ን በጥንቃቄ አንብቡ።

አርጌው ያለፈው ሥርዓት ነው፤ አዲሱ የኢየሱስ ትምህርት ነው። ሁለቱን ማደባለቅ እንደማይቻል ኢየሱስ አመልክቶናል። ሁለቱ ጫፍ ጫፍ ተገጣጥመዋል ማለት እንችላለን። አንዱ ሌላውን ተክቷል ማለት ተክክል ነው። መንገድ ወደ ከተማ እንደሚመራ አንዱ ሌላውን ወደ ሌላው ይመራናል። ሁለቱን ግን በአንድነት መቀላቀል አንችልም። ለምሳሌ የኢየሱስን መሥዋዕትነትና የእንስሳትን መሥዋዕት በአንድ ላይ መቀበል አንችልም። አንደኛው የሌላውን አስፈላጊነት አሥቀርቶታልና።

«ተፈጸመ» የሚለውን ቃል ኢየሱስ የተጠቀመውም ለዚሁ ነው። በማቴዎስ ወንጌል ይህንን ቃል 12 ጊዜ፤ በማርቆስ ወንጌል 3 ጊዜ፤ በሉቃስ ወንጌል 6 ጊዜ፤ በዮሐንስ ወንጌል 12 ጊዜ፤ በሐዋርያት ሥራ 3 ጊዜና በጳውሎስ መልእክቶችም ውስጥ ተደጋግሞ ተጽፎ እናገኛለን። ይህ ቃል ከግሪክኛ ሲተረጎም «ለመፈጸም የሚያስፈልገውን ነገር ሁሉ ማሟላት ወይም መጨመር ማለት ነው።» ለምሳሌ አንድ የእግር ኳስ ቡድን 11 ተጫዋቾችና አንድ አሠልጣኝ ያስፈልገዋል። ቡድኑ 10 ተጫዋቾችና አንድ ግብ ጠባቂ ካለው የተሟላ ቡድን ሆኗል። ምንም አይነድለውም። ስለዚህ ሥራውን በተሟላ ሁኔታ ሊፈጽም ይችላል፤ እንዲሁም የኢየሱስ መምጣት ብሉይ ኪዳንን ሙሉ እንዲሆን አድርጎታል። ያለ ኢየሱስ የተሟላ አልነበረምና፤ አሁን ግን ተሟልቷል፤ በክርስቶስ ተፈጽሟል።

የተፈጸመ ስለሆነ ኢየሱስ ስለ አሁኑኛ ስለ ወደፊቱ መንግሥቱ ተናገረ። መንግሥቱን ለመመሥረት የሚያስፈልጉት ሁሉ ነገሮች ተሟልተዋል፤ ምንም የጎደለ ነገር የለም። ስለዚህም ኢየሱስ መንግሥቱ አሁን እንደተቋቋመች ተናግሯል (ሉቃስ 17:21)። ምንም እንኳን ሁሉም ነገር የተሟላ ቢሆንም የኢየሱስ መንግሥት ሙሉ ለሙሉ ገና አልተገለጸችም። ስለሆነም ኢየሱስ ስለ ወደፊት መንግሥቱ ደግሞ ተናግሯል። ሥራው ተፈጽሟል፤ የመንግሥቱ መገለጥ ግን ገና አልተፈጸመም። ይህንን ትምህርት ለመረዳት ከቻልን እንደ ማቴዎስ ምዕራፍ 13 ያሉትን ክፍሎች ለማጥናት በጣም ይረዳናል።

ምዕራፍ አሥራ ሁለት - ጥያቄዎች

1. ክርስቲያኖች ማስረጃዎቻቸውን ሁሉ የሚያገኙት ከየት ነበር?
2. ማቴ. 5:17-20 ምን ያሳየናል?
3. ጳውሎስ ዕንባቆም 2:4ን ደጋግሞ ለምን ጠቀሰ?
4. አዲሱ መልእክት ከአርጌው የሚለየው እንዴት ነው?
5. ማር. 2:21-22 ምን ያሳየናል?
6. «ተፈጸመ» የሚለው ቃል ምን ያመለክታል?
7. የብሉይ ኪዳን መሠረተ አሳብ ምን ነበረ?
8. ሉቃስ 17:21 ስለምን ያስተምረናል?
9. የሕይወት እንጀራ የተሰኘው የኢየሱስ ንግግር ከብሉይ ኪዳን ጋር እንዴት ተያይዟል?

ምዕራፍ 13

የመንፈስ ቅዱስ ቁጥጥር

በኢየሱስ ዘመን ለነበሩ አይሁዶች የመንፈስ ቅዱስ ሥራ አዲስ አልነበረም። ብሉይ ኪዳን ስለ መንፈስ ቅዱስ ሥራ ብዙ ጥቅሶች አሉት። ፉኑክ የሚለው የዕብራይስጥ ቃል እግዚአብሔር እንደ ማለት ነው። በብሉይ ኪዳን ውስጥ የመንፈስ ቅዱስ ሥራ በተለያዩ መንገድ ተገልጾ ይገኛል፤ ለምሳሌ በዘፍጥ. 1-2። እያንዳንዱ ስለ መንፈስ የሚናገረው

የብሉይ ኪዳን ጥቅስ ከመለኮታዊው መገለጥ ጋር የተያያዘ ነው፤ ማለትም የእግዚአብሔርን ማንነት የሚገልጽ ነው። በተጨማሪ ብሉይ ኪዳን የእግዚአብሔርን ሥራ ለመግለጽ በሌላ ቃል ይጠቀማል። ይኸውም «ክብር» የሚል ነው። ክብር በዓይን የሚታይ ነገር ነው። «መንፈስ» በሕይወት ውስጥ የሚገለጽ የእግዚአብሔር ኃይል ነው። ሁለቱም ቃላት እግዚአብሔር በሥራ ላይ መሆኑን ያመለክቱናል። ስለሆነም እግዚአብሔር በሰዎች ውስጥ ሆኖ የመሥራቱ አሳብ ለአይሁዶች የታወቀ ነበር።

እግዚአብሔር ራሱን የሚያሳየው በሚያንጸባርቅ ብርሃንና በውስጣችን በሚሠራ ኃይል ብቻ አይደለም። እግዚአብሔር ስለ ራሱም ተናግሯል። የተለየው የሰሙ ትርጉም የሚያመለክተው ከእስራኤል ሕዝብ ጋር ቃል ኪዳን ያደረገ መሆኑን ያሳያል። ለምን እንደመረጣቸውና ምን እንደሚያደርግላቸው ነግሯቸዋል። የኪዳኑን በረከት እንዴት ይዘው መጠበቅ እንዳለባቸውም ነግሯቸዋል። ኪዳኑ እንኳን በጸጋ ላይ የተመሠረተ ነበር። በረከቱ ግን በመታዘዝ ላይ የተመረኮዘ ነው። እግዚአብሔር የገለጸው የኪዳኑን ሥርዓቶች ብቻ ሳይሆን እርሱ ምን እንደሚያደርግ፣ ለምን እንደሚያደርገው፤ እንዲሁም ብዙ ጊዜ መቼ በተግባር እንደሚተረጉመው ጭምር ነው። ይህ ሁሉ በወንጌሎች ውስጥ ለምናገኘው ታሪክ አስፈላጊ መሠረት ይሰጣል። ከየትኛውም የወንጌል ክፍል ስታነቡ እግዚአብሔር በዚህ ምዕራፍ ስለ ራሱ ምን ይላል? ብላችሁ ራሳችሁን ጠይቁ።

እግዚአብሔር ስለ ራሱ በሚነግረን በመጽሐፍ ቅዱስ ካልሆነ በስተቀር እግዚአብሔርን በጭራሽ ለማወቅ አይቻልም። ፀሐይ፣ ጨረቃ እና ከዋክብት ምንም የማይናገሩ ናቸው፤ እግዚአብሔር ካልነገረን በቀር ፍጥረታት ለእኛ ዲዳዎች ናቸው።

ነቢያት ሁሉ የመንፈስን ድምፅ ለይተው ያውቃሉ። እግዚአብሔር መልእክት በልባቸው ያስቀምጣል፤ እነርሱም ሞት እንኳን ቢመጣ መልእክቱን ከማስተላለፍ ወደኋላ አይሉም። የእግዚአብሔር ባሕርይ ስለማይለወጥ ስለ ራሱ የሚናገረው ቃል ሁልጊዜ ያው ነው። ቃሉ መለወጥ ወይም መሻሻል የለበትም። በዚህም ምክንያት መልእክቱን የተቀበሉት ሰዎች በጽሑፍ እንዲያሰፍሩት አዘዛቸው። በራሳቸው ፈቃድ እንዳልተናገሩ ሁሉ በራሳቸው ፈቃድም አልጻፉም። በመንፈስ ግፊት

በተመሳሳይ ሁኔታ ጻፉ። ጳውሎስ በ2ኛ ጢሞቴዎስ 3:16 ውስጥ የሚጠቅሰው ይህንኑ ነው። የመንፈስ ቅዱስ ግፊት የሚገኘው በአዲስ ኪዳን ውስጥ ብቻ ሳይሆን በብሉይ ኪዳን ውስጥም ስለሆነ የብሉይ ኪዳን አንባቢዎች በሚገባ ያውቁታል። ማቴዎስ፣ ማርቆስ፣ ሉቃስና ዮሐንስ የጻፉት የራሳቸውን አሳብ ሳይሆን ሁሉንም የጻፉት በእግዚአብሔር መንፈስ ተመርተው ነው።

እግዚአብሔር በብሉይ ኪዳን ራሱን የሚገልጽባቸውን ሁለት መንገዶች ተመልክተናል። የእግዚአብሔር ክብር በታቦቱ ወይም በሌላ ነገር ላይ ሲገለጽ ነገሮቹን ወደ ሌላ ነገር አይለውጣቸውም። እግዚአብሔር እነኝን ነገሮች የሚጠቀምባቸው ራሱን ለመግለጽ ብቻ ነው። የእግዚአብሔር መንፈስ ሳካልን ወይም ዳዊትን በተጠቀመባቸው ጊዜ እነርሱን ወደ ሌላ ነገር አልለወጣቸውም። ልክ እንደዚሁ እግዚአብሔር አንድን ሰው እንዲጽፍ በመንፈሱ በሚገፋፋው ጊዜ ሰውየው ወደ ሌላ ነገር አይለውጠውም። ማርቆስ በአንድ ዓይነት አቅጣጫ እንዲጽፍ መንፈስ መራው። ዮሐንስን ደግሞ በሌላ አቅጣጫ መራው።

ሉቃስ የተጠቀመባቸው ቃላትና ሰዋሰው ከማቴዎስ የተለዩ ናቸው። ሁለቱም ግን እኩል ጥቅም አላቸው። ሁለቱም የተመሩት በመንፈስ ቅዱስ ነው። በአራቱ ወንጌሎች ውስጥ ያለውን ልዩነት ማስተዋል ጠቃሚ ነው። ለአራቱም ወንጌላውያን እኩል የሆነ ሥልጣን መስጠት አስፈላጊ ነው።

በዮሐንስ 16:12-15 ውስጥ ደቀ መዛሙርት አስፈላጊ የሆነውን ነገር መጻፍ እንዲችሉ መንፈስ እንደሚያስታውሳቸው ኢየሱስ ቃል ገባላቸው። ማንኛቸውም የሚያውቁትን ሁሉ እንዳልጻፉ ተመልክተናል። እያንዳንዱ ጸሐፊ መንፈስ ቅዱስ ያሳስበውን ብቻ ለመጻፍ መረጠ። ማቴዎስ በይሁዳ ላሉ ከአይሁድ ወገን ላመኑት ክርስቲያኖች ሲጽፍ እግዚአብሔር እንዲያውቁት የሚፈልገውን ብቻ ጻፈላቸው። ማርቆስ ደግሞ በሮምና በእስክንድሪያ ላሉት ሰዎች ሊማሩት የሚያስፈልገውን ጻፈላቸው። በተመሳሳይ መንገድ ሉቃስም በአንጾኪያና በፊልጵስዩስ ለሚኖሩ ግሪኮች ጻፈ። ዮሐንስ ደግሞ በእስያ በተለይም በኤፌሶን ለሚገኙት ከአይሁድ ወገን ላመኑት ክርስቲያኖች ጻፈ።

የወንጌል መሠረት ብሉይ ኪዳን ነው። አብያተ ክርስቲያናት ለሰብከትና ለትምህርት በእነዚህ ጽሑፎች ይጠቀሙባቸው የነበረ ሲሆን በኋላም በመንፈስ ቅዱስ መሪነት በመጽሐፍ መልክ ቀረበ።

ምዕራፍ አሥራ ሦስት - ጥያቄዎች

1. በብሉይ ኪዳን ውስጥ የመንፈስ ቅዱስ ሥራ የተገለጠው እንዴት ነው?
2. ክብር የሚለው ቃል ምን ይጠቁማል?
3. በአይሁድ አነጋገር ጌታ ማለት ምን ልዩ ትርጉም ነበረው?
4. እግዚአብሔር ስለ ራሱ መግለጫ ባይሰጠን ኖሮ እንዴት እናውቀው ነበረ?
5. እንደ ሕዝቅኤል ያሉት ነቢያት ስለ መንፈስ ቅዱስ ሥራ ምን ተረዱ?
6. ከአጻጻፍ አንጻር የማይገነጣጠሉ ነጥቦች የትኞቹ ናቸው?
7. ለፍጥረት ሕይወትን የሰጠው መንፈስ ቅዱስ በአጻጻፍ ረገድ ምን ድርሻ ነበረው?
8. ዮሐ. 16: 12-15 ምን ያስተምረናል?

ምዕራፍ 14

ተቀዳሚ ጽሑፎች

በአብያተ ክርስቲያናት ዘንድ የሐዋርያዊነት ተቀባይነት ያገኙት ወንጌላት አራቱ ብቻ ናቸው። ማርቆስና ሉቃስ ሐዋርያት አልነበሩም፤ ነገር ግን በጴጥሮስና በጳውሎስ ሥልጣን ጻፉ። በዚህ ምክንያት ከማቴዎስና ከዮሐንስ እኩል ተቀባይነትን አገኙ።

ወንጌሉን እንዴት እንደጻፈ የሚነግረን ሉቃስ ብቻ ነው፤ ሉቃስ 1: 1-4 ያለውን አንብቡ። ሉቃስ በእነዚህ አራት ቁጥሮች የተናገረውን እናስተውል።

1. ዜናውን ወይም ታሪኩን የተቀበለው ከዓይን ምስክሮችና በቤተ ክርስቲያን አገልግሎታቸው ተቀባይነት ካላቸው ሰዎች ነው። ወደ

አንዳንዶቹ ሐዋርያት መጠቀሙ ቢሆንም ስማቸውን ግን አልጠቀሰም።

2. አማኝ እንደመሆኑ መጠን በክርስቲያኖች አካባቢ የተፈጸመውን ጻፈ። የተፈጸመውን ነገር በመለማመድ ራሱ ምስክር መሆኑን ይገልጻል።
3. ኢየሱስ ያደረገውንና ያስተማረውን ብዙ ሰዎች ጽፈዋል። እነዚህ ጽሑፎች ሁሉም ጠፍተዋል። ሉቃስ ከማርቆስ ወንጌል አሳቦችን እንደ መሰብሰቡ እንዲሁም ከሌሎቹ ወንጌላት ወስዶ ይሆናል።
4. ሉቃስ እንደሚነግረን ትክክለኛውን ለመጻፍ እያንዳንዱን ነገር እየመረመረ በማስተካከል የግሪክ አንባቢው ቴዎፍሎስ የወንጌልን እውነት እንዲያውቅ ጥረት አድርጓል።

በቤተ ክርስቲያን ውስጥ በመጀመሪያ የተጻፈው የጽሑፍ መዝገብ ስለ መሢሐ ሥራ የሚናገረው የብሉይ ኪዳን ክፍል ስብስብ ሳይሆን አይቀርም። በዘካርያስ 9፡9 ውስጥ የሚገኘው ትንቢትና የቤተሰብም ልደቱ በግልጽ ኢየሱስ የተስፋው መሢሕ መሆኑን ያስረዳሉ። ማንኛውም ክርስቲያን በብሉይ ኪዳን የተተነበየው መሢሕ ኢየሱስ መሆኑን ለማስረዳት ቢፈልግ የብሉይ ኪዳን የጥቅስ ስብስቦች ያስፈልጉት ነበር።

ከዚህ በኋላ የሚሆነው እርምጃ ደግሞ ግልጽ ነው፤ ይኸውም ከጥቅሶቹ ጋር ማረጋገጫ ማቅረብ ይኖርበታል። ይህ ማረጋገጫ እነኝህን ጥቅሶች እውነት ያደርጋቸዋል። ለማረጋገጫ ኢየሱስ የሠራው ወይም የተናገረው ነገር መቅረብ አለበት። ይህ ማረጋገጫ ብዙ ጊዜ ከጥቅሱ በፊት ይጨመራል። ከዚያ በኋላ ሰዎቹ አንድ ነገር እንዲወስኑ ወይም እንዲያደርጉ ይጋበዛሉ። ይህ ብዙ ጊዜ በክፍለ ምንባቡ መጨረሻ ላይ የምናገኘው ነው።

የማገልገል ጥማት ያላቸው የጥንት ሰባኪዎች እንዴት ከስሕተት እንደተጠበቁ ከዚህ ለማየት እንችላለን። ከመናገራቸው ወይም ከመጻፋቸው በፊት ለሚያቀርቡት ነገር መሠረት ወይም ንድፍ ነበራቸው። ይኸውም ይህ ንድፍ በብሉይ ኪዳን የሚገኝ ስለ መሢሐ የተነገሩት ትንቢቶችን የያዘ ነው። ኢየሱስ የመጣው በብሉይ ኪዳን የጎደለውን ለማሟላት ወይም ለመፈጸም መሆኑን ብዙ ጊዜ በጉልህ ማስተማሩን እናውቃለን። አራቱ ወንጌላውያንም በተመሳሳይ መንገድ እንዲሠሩ

መንፈስ ቅዱስ ይመራቸው ነበር። ክርስቲያኖች የፈለጉት ታሪክ ብቻ አልነበረም። ኢየሱስ የተናገረውንና ያደረገውን ስታነቡ ራሳችሁን እንዲህ ብላችሁ ጠይቁ፡- ይህንን ለምን ተናገረ ወይም አደረገ? ይህንን ጥያቄ ለመመለስ ከቻላችሁ የዚያን ትምህርት ለመተርጎም የሚያስችላችሁን ጠንካራ መሠረት አግኝታችኋል ማለት ነው።

አራቱ ወንጌላት ከመጻፋቸው በፊት ሰባኪዎችና አስተማሪዎች ይጠቀሙበት የነበረው ጽሑፍ የሚከተለው ዓይነት ነበር። በመጀመሪያ ተቀነባብሮ የቀረበው ረዘም ያለ ጽሑፍ የሕማማቱ ዘገባ መሆኑን ቀደም ብለን ተመልክተናል። የዚህ ዘገባ ዐረፍተ ነገሮችና ቃላት በአራቱም ወንጌላት ውስጥ ተመሳሳይ ስለሆኑ ብዙ ሳይቆይ ዘገባው እንደተቀናበረ ያመለክተናል።

በ1ኛ ቆሮንቶስ 15:3 ውስጥ «መጽሐፍ እንደሚል» የሚል ጥቅስ እናነባለን። ይህ አባባል የሚያመለክተን ምናልባት ወደ ሕማማቱ ዘገባ ሊሆን ይችላል፤ እንዲያውም የግርቆስ ወንጌልን ሊሆንም ይችላል። ጳውሎስ ይህንን የጻፈው 55-56 ዓ.ም. ውስጥ ነው። ይህም ማለት ከኢየሱስ ትንሣኤ 25 ዓመት በኋላ መሆኑን አስታውሱ። የዘሬ 25 ዓመት የተፈጸመውን ሁኔታ ብዙዎቻችሁ ታስታውሳላችሁ፤ በጣም እሩቅ ጊዜ አይደለምና።

በ1ኛ ቆሮንቶስ 15:3 የተጻፈው ዐረፍተ ነገር ወደ ብሉይ ኪዳን ማመልከቱን ለመገንዘብ አስቸጋሪ ነው። ኢየሱስ በ3ኛው ቀን ከሞት ስለመነሣቱ በግልጽ የሚያሳይ የብሉይ ኪዳን ትንቢት የለም። ይህ አባባል የሚያመለክተው የሕማማቱን ዘገባ ከሆነ በዚህ አጭር ጊዜ ውስጥ የኢየሱስን ሥቃይ የሚገልጸው ጽሑፍ ከብሉይ ኪዳን እኩል ሥልጣን ማግኘቱ በጣም የሚያስደንቅ ነው። ጳውሎስ 1ኛ ቆሮንቶስን ከመጻፉ በፊት የገላትያን መልእክትና ለተሰሎንቄ ሁለት መልእክቶች በድምሩ ሦስት ግልጽ ደብዳቤዎች መጻፉን ተመልክተናል። እነዚህ የጳውሎስ መልእክቶች ከብሉይ ኪዳን እኩል ሥልጣን የተሰጣቸው መቼ እንደሆነ አናውቅም። የሆነ ሆኖ 2ኛ ጴጥ. 3: 16 ተመልከቱ።

ምዕራፍ አሥራ አራት - ጥያቄዎች

1. ሉቃስ ዘገባውን ያጠናቀቀው እንዴት ነው?

2. ክርስቲያኖች ከማስረጃ ጥቅሶች ጋር ምን ሰበሰቡ?
3. እነዚህ ማስረጃ ጥቅሶች ያስፈለጉት ለምንድን ነው?
4. የጥንት ክርስቲያኖችን ስብከት የጋረደው ምን ነበረ?
5. ክርስቲያኖች ብሉይ ኪዳንን ያለአግባብ እንዳይተረጉሙት ይከለክሏቸው የነበሩት እነማን ነበሩ?
6. ክርስቲያኖች ኢየሱስ ያደረገውን ከማስተማር ጋር በተጨማሪ ምን ያደርጉ ነበር?
7. 1ኛ ቆሮ. 15:3 ሊያሳየን የሚችለው ምንድን ነው?
8. መጻሕፍት የሚለው ቃል ለአይሁዶች ምን ትርጉም ነበረው?

ምዕራፍ 15

የማርቆስ ወንጌል በቅድሚያ የተጻፈ ስለመሆኑ

የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት በተጻፉበት ዘመን በቅደም ተከተል መቀመጣቸው የተረጋገጠ አይደለም። በሌላም በኩል ብዙዎቹ የጳውሎስ መልእክቶች ከወንጌላት ቀድመው ስለመጻፋቸው ይናገራሉ። በአዲስ ኪዳን ቅደም ተከተል መጻሕፍት ውስጥ ምንም እንኳን የሐዋርያት ሥራ ከመልእክቶቹ ሁሉ በፊት ቢጠረዝም የተጻፈው ግን መልእክቶቹ ሁሉ ከተጻፉ በኋላ ነበር። ስለዚህ በአዲስ ኪዳን ውስጥ ወንጌላትን በቅድሚያ ስለምናገኝ በቅድሚያ የተጻፉ ናቸው ብለን ማሰብ የለብንም፤ ምክንያቱም ብዙዎቹ መልእክቶች ከወንጌላት ቀደም ብለው የተጻፉ ናቸውና። የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት እንደተጻፉበት ዘመን ቅደም ተከተላቸውን የያዙ አይደሉም። ስለሆነም የማቴዎስ ወንጌል የተጻፈው በመጀመሪያ ነው፤ የዮሐንስ ወንጌል ደግሞ የተጻፈው በመጨረሻ ነው የሚለው አቀራረብ ተቀባይነት የለውም።

ከዚህም በመነሣት ታድያ ለምን በአሁኑ ዓይነት አቀማመጣቸው ተጠረዙ? የሚል ጥያቄ እንጠይቃለን። ለዚህ ጥያቄ እርግጠኛ የሆነ መልስ የለንም። ለምን የማቴዎስ ወንጌል በመጀመሪያ እንደተቀመጠ የሚታወቅ ነገር የለም። በቃላት ብዛት ቢሆን ሉቃስ ረዥም ነው፤ ማርቆስም አጭር ነው፤ ስለዚህ ይህ ምክንያት ሊሆን አይችልም። የአራቱም ወንጌላት

የመልእክት ይዘት ተመሳሳይ መሆኑን ተመልክተናል። ታዲያ ለምን ማቴዎስ መጀመሪያ ዮሐንስ መጨረሻ ሆኑ? መልሱን አናውቅም።

የዮሐንስ ወንጌል የተጻፈው በመጨረሻ ጊዜ ነው ብለው ብዙ ሰዎች አሳብ ያቀርባሉ፤ ለዚህ ግን ምንም ተጨባጭ ማረጋገጫ የለም። አንዳንድ ሰዎች ደግሞ፡ የዮሐንስ ወንጌል ከሌሎቹ የበለጠ «መንፈሳዊነት» አለው ይላሉ። ይህ አሳብ ግን የዮሐንስ ወንጌልን በመጀመሪያ ወይም በመጨረሻ ለመሆኑ በቂ ምክንያት አይሆንም። አስፈላጊ የሆኑት መረጃዎች ሁሉ ለመሰብሰብ ብንችል ኖሮ ምናልባት ዮሐንስ ከሁሉ በፊት የተጻፈ መሆኑን እንረዳ ይሆናል። ስለ ሌሎቹስ ወንጌላት ምን ያገኘነው መረጃ አለን? እስካሁን የሰበሰብናቸው መረጃዎች ስለ ቅደም ተከተላቸው ተራ ምንም አይረዱም።

ጴጥሮስ በጥንታዊቷ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ልዩ ሥልጣን እንደተሰጠው እናውቃለን። እርሱ የኢየሩሳሌም ቤተ ክርስቲያን መሪ ከመሆኑም ሌላ በሌሎች ቦታዎች ባሉት ሥራዎችም ትልቅ ድርሻ ነበረው። የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ጴጥሮስን ከማርቆስ ጋር በማያጠራጥር ሁኔታ በአንድነት ያቀርባቸዋል። ምናልባትም ጴጥሮስ በሮም በነበረበት ጊዜ ማርቆስም ከእርሱ ጋር ሳይሆን አልቀረም፤ ስለሆነም ወንጌሉን ያጠናቀረው በዚያው ይሆናል። የማርቆስንና የጴጥሮስን ስም ለማዛመድ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ በቂ መረጃዎች ይሰጡናል። ይህን መላምት የሚደግፉ ማስረጃዎች ከማርቆስ ወንጌል ውስጥ ይገኛሉ። ስለሆነም የማርቆስን ወንጌል የጴጥሮስ ወንጌል ብለን ልንጠራው እንችላለን።

የማርቆስን ወንጌል ከሉቃስና ከማቴዎስ ጎን አድርገን በምናጠናበት ጊዜ ማቴዎስና ሉቃስ ከማርቆስ ወንጌል አሳብ አግኝተው የጻፉ ይመስላል። በዚህ ነጥብ ላይ ልንከራከርበት ወይም በአንድ መንገድና በሌላ መንገድ ልናረጋግጥ መሞከር አያስፈልገንም። ነገር ግን ስለ ወንጌሎች ቅንጅት ለመወያየት እንደ መነሻ ወይም መንደርደሪያ አሳብ አድርገን ልንጠቀምበት እንችላለን። ያሉን መረጃዎች እንደሚያሳዩን በቅድሚያ የተጻፈው የማርቆስ ወንጌል ነበረ። የማርቆስ ወንጌል እንደተጻፈ ወዲያውኑ ወደ ግሪክ፣ እስያ፣ ሶርያና ይሁዳ የተላከ ይመስላል። ሦስቱ ወንጌላውያን ወንጌላቸውን በሚጽፉበት ጊዜ ለማገናከብ የማርቆስን ወንጌል እፈታቸው አስቀምጠው ነበር። በተለይ ማቴዎስና

ሉቃስ የወንጌላቸውን ንድፈ አሳብ የወሰዱት ከማርቆስ ይመስላል።
ዮሐንስ ከሌሎቹ ሁለት ወንጌላውያን ለየት ያለ ዓላማ ስለነበረው እንደ
እነርሱ የማርቆስ ወንጌልን ብዙም አልተጠቀመበትም። ይሁን እንጂ
ዮሐንስ የጻፈው የሕማማቱ ዘገባ ማርቆስ ከጻፈው ጋር በጣም ይመሳሰላል።

በአንድ የእንግሊዝኛ መጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ የማርቆስ ወንጌል 61
ቁጥሮች አሉት። የማቴዎስ ወንጌል 1068 ቁጥሮች አሉት፤ የሉቃስ
ደግሞ 1149 ቁጥሮች አሉት። ምዕራፎችና ቁጥሮች በኋላ የተጨመሩ
እንጂ ጸሐፊዎቹ ራሳቸው የጻፏቸው አለመሆናቸውን አስታውሱ። ስለዚህ
በአንዳንድ ትርጉሞች ውስጥ አንዳንድ የቁጥር ልዩነት ቢኖር ይህንን ያህል
የሚያስጋ አይደለም።

ከማርቆስ 661 ቁጥሮች ውስጥ 606ቱ በማቴዎስ ወንጌል ውስጥ
ተጽፈው እናገኛለን። በማርቆስ ወንጌል ውስጥ ከሚገኙት ጥቅሶች ውስጥ
ማቴዎስ ሳይገለብጥ የቀረው 55 ጥቅሶች ብቻ ናቸው። ከእነዚህም 55
ውስጥ 24ቱ በሉቃስ ወንጌል ውስጥ ይገኛሉ። ስለሆነም በማርቆስ ወንጌል
ከሚገኙት 661 ቁጥሮች ውስጥ በማርቆስ ወንጌል ውስጥ የሚገኙት 31
ናቸው። 630 በማቴዎስ ወይም በሉቃስ ተጽፈው ይገኛሉ።

ከማርቆስ 661 ቁጥሮች ውስጥ ሉቃስ የተጠቀመው 320 ቁጥሮችን
ብቻ ነው። ለዚህ ሃቅ ብዙ ማብራሪያዎች መስጠት ይቻላል። ቀላሉና
የበለጠ ተቀባይነት ያለው ማብራሪያ ግን ማቴዎስና ሉቃስ የማርቆስን
ወንጌል እንደ መሠረታቸው አድርገው ተጠቅመውበታል የሚለው ነው።
ከዚያም በኋላ እያንዳንዳቸው የሚጽፉት ለተለያዩ አንባቢዎቻቸው ስለሆነ
ለየራሳቸው አንባቢያን እንዲጠቅም ተጨማሪ ማብራሪያ ለየግላቸው
ጨምረው ጽፈዋል። የዮሐንስ ወንጌል ንድፈ አሳብ ከማርቆስ የተለየ
ስለሆነ ሁለቱን ልናመሳክር አንችልም።

ምዕራፍ አሥራ አምስት - ጥያቄዎች

1. የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት ቅደም ተከተል የተወሰነው በምንድን ነው?
2. የኢየሱስ ድርጊቶች ወዲያው ለምን አልተጻፉም?
3. የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት አሁን በምንጠቀምበት ቅደም ተከተል ለምን
ተሰበሰቡ?

4. ብዙዎች የዮሐንስ ወንጌል ክሌሎች በኋላ ተጽፎ ይሆናል ብለው የሚገምቱት ለምንድን ነው?
5. በጥንቷ ቤተ ክርስቲያን የተለየ ሥልጣን የተሰጠው ማን ነበር?
6. የማርቆስ ወንጌል የማን ጽሑፍ ነው ብለን መገመት እንችላለን።
7. ከሁሉ አስቀድሞ ዘገባውን ያጠናቀረው ማን ነበረ?
8. በማርቆስ ወንጌል ካሉት 661 ቁጥሮች ስንቶቹ በማቴዎስ ወንጌል ውስጥ ይገኛሉ?
9. ከቀሩት 55 ቁጥሮች መካከል ስንቶቹ በሉቃስ ወንጌል ውስጥ ይገኛሉ?
10. ከ661 ቁጥሮቹ መካከል ስንቶቹ ናቸው በማቴዎስ ወይም በሉቃስ ወንጌል ውስጥ ተጽፈው የማይገኙት?

ክፍል አራት

በአራቱ ወንጌላት መካከል ያለውን ልዩነት ተመልክተናል። አሁን ደግሞ የምናገኘውን ተመሳሳይነትና አንድነት እንመልከት።

ምዕራፍ 16

የሕማማቱ ዘገባ ማዕከላዊነት

በዚህ ምዕራፍ ውስጥ የሕማማቱ ዘገባ ብለን የጠራነውን ርእስ በጥንቃቄ እንመለከተዋለን። አራቱም ወንጌላውያን በመሠረቱ ተመሳሳይ ታሪክ ያላቸው መሆኑን እንረዳለን።

ማቴዎስ 26-27ን፤ ማርቆስ 14-15ንና ሉቃስ 22-23ን ማንበብ ይኖርብናል። በተለይም ማቴዎስ 26-27ን እንመልከት፤ በእነዚህ ምዕራፎች ውስጥ ሁለት ነገሮችን እናስተውላለን።

1. በማርቆስ 14-15 ካለው ውስጥ ማቴዎስ ምንም የቀነሰው ወይም ያስቀረው ነገር የለም፤ ሁለት ነገሮችን ግን ጨምሯል። ማቴዎስ ከማርቆስ ጽሑፍ ባይጠቀም ኖሮ አቀራረቡ በጣም የሚያስደንቅ ነበረ።

2. ማቴዎስ የጨመራቸው ሁለት ነገሮች በማርቆስም ሆነ በሉቃስ ውስጥ አልተጠቀሱም። እነዚህም፡- 1. የኢየሱስ ሞት (27:3-10) እና 2. የመቃብሩ ጠባቂዎች - (27:62-66) ናቸው።

አሁን ደግሞ ሉቃስ 22-23ን እንመልከት። በማርቆስ ወንጌል ካለው ውስጥ ሉቃስ ሁለት ነገሮችን ሳይጽፍ ትቷል። ማቴዎስ ግን ምንም አለማስቀረቱን አስተውለናል። ሉቃስ ያስቀራቸው ሁለቱ ነገሮችም የሚከተሉት ናቸው፡- 1. በማርቆስ 14:3-9 የሚገኘውን የቢታንያው መቀባትና 2. በማርቆስ 15:16-20 ያለውን የወታደሮች ማላገጥ ናቸው። ሉቃስ ከዚህ በላይ የተጠቀሱትን ሁለት ነገሮች አልመዘገባቸውም፤ ማቴዎስ ግን መዘግቧቸዋል።

በማቴዎስም ሆነ በማርቆስ ውስጥ የሌሉ ነገር ግን በሉቃስ ምዕራፍ 23 ውስጥ የሚገኙ አራት ነገሮች አሉ፤ እነርሱም፡- ኢየሱስ በሄሮድስ ፊት ቆመ የሚለው በሉቃስ 23:6-12 ያለው አባባልና በሉቃስ 23:32-45 ውስጥ የሚገኙት ክርስቶስ በመስቀል ላይ ሆኖ የተናገራቸው ሦስት አባባሎች ናቸው።

ከዚህ በላይ ከሰበሰብናቸው ነጥቦች በመነሣት አንድ አስፈላጊ ነገር ልናስታውስ ይገባናል። ይኸውም ማቴዎስና ሉቃስ ማርቆስን ለማረም ተባብረው አለመገኘታቸው ነው። ይህም ማለት ማቴዎስና ሉቃስ ተመሳሳይ ጥቅሶች ከማርቆስ ላይ ቆጠረው አላስቀሩም፤ ወይም በማርቆስ ውስጥ የሌለውን ተመሳሳይ ነጥቦችን አልጨመሩም ማለት ነው። ለዚህ ሁኔታም ብዙ ምክንያቶች ሊኖሩት ይችላሉ፤ ወይም ባጋጣሚ ሊሆን ይችላል። የተሻለ መስሎ የሚታየው ምክንያት ግን ማርቆስ የተጻፈው በቅድሚያ ሲሆን ማቴዎስና ሉቃስ ወንጌላቸውን ሲጽፉ የማርቆስን ጽሑፍ እፈታቸው አስቀምጠው ተጠቅመውበታል የሚለው አሳብ ነው። ማቴዎስና ሉቃስ ከማርቆስ ሳይወስዱ ያስቀሩት ነጥብ ተመሳሳይ ቢሆን ኖሮ ወይም በማርቆስ ወንጌል ውስጥ የሌለውን ሁለቱም ሲጨምር ተመሳሳይ ቢሆን ኖሮ ማቴዎስና ሉቃስ ሲጽፉ ማርቆስም ራሱ ከተጠቀመው ምንጭ ወስደው ይሆናል ብለን ልንገምት በቻልን ነበር። ይህንን ግን ስላላደረጉ ሁለቱም የተጠቀሙት ማርቆስ ከጻፈው የሕማማቱ ዘገባ ላይ ነው ማለት እንችላለን። ብዙ ሰዎች ማርቆስ ከወንጌላቱ ሁሉ በቅድሚያ የተጻፈ ነው ብለው ያመኑበት አንዱ ምክንያታቸው ይህ ነው።

የዮሐንስን ወንጌል የሕማማት ዘገባ ስንመለከት ከማርቆስ ወንጌል ብዙ ልዩነቶች እንዳሉት እንገነዘባለን። ዮሐንስ አንድ ነገር ዘሉ ሦስት ነገሮችን ይጨምራል። ይህንን ከማቴዎስና ከሉቃስ ጋር አወዳድሩ። ዮሐንስ በጌቴሴማኒ የተደረገውን ጸሎት ይዘለዋል (ዮሐንስ 18:1)። ሆኖም ዮሐንስ በሌሎቹ ሦስት ወንጌላት ውስጥ የማይገኙ ሌሎች ሦስት ነገሮችን ጨምሯል።

1. ኢየሱስ በመጀመሪያ ወደ ቀያፋ መወሰዱን የሚነግረን ዮሐንስ ብቻ ነው (ዮሐንስ 18:12-14፤ 19:23)።
2. ጲላሞስ ኢየሱስን ለመፍታት መሞከሩን የምናገኘው በዮሐንስ ወንጌል ውስጥ ብቻ ነው (ዮሐንስ 18:7-14)።
3. ወታደሮች የኢየሱስን ጎን በጦር መውጋታቸውንም የሚነግረን ዮሐንስ ብቻ ነው (ዮሐንስ 19:31-37)።

አራቱም ወንጌላውያን ያልጻፉት ብዙ ነገሮች መፈጸማቸውን እናውቃለን፤ ስለዚህ ዮሐንስ እነኝህን የጻፈው ማርቆስን ሊያርመው ነው ብለን መገመት የለብንም። መንፈስ ቅዱስ እያንዳንዳቸውን በተለያየ መንገድ መርቷቸዋል። ተመሳሳይ የሆኑ ብዙ ነገሮችን ሁሉም ጽፈዋል። ሌላው ውስጥ የሌለውን ደግሞ እያንዳንዳቸው የጨመሩትም አለ። እነኝህን ነገሮች በቃላትን ብናጠናቸው በምናስተምርበት ጊዜ ሊረዱን ይችላሉ።

ምዕራፍ አሥራ ስድስት - ጥያቄዎች

1. የሕማማቱን ዘገባ ያዘሉት ምዕራፎች የትኞቹ ናቸው?
2. ማቴዎስ ባቀረበው ዘገባ ውስጥ ምንና ምን ጨምሮበታል?
3. ማቴዎስ የማርቆስን ዘገባ የተቀበለው እንዴት አድርጎ ነው?
4. ሉቃስ ማርቆስ ካጠናቀረው ዘገባ ሳይጠቀምበት የተወው ምን ነበረ?
5. ሉቃስ ያልተጠቀመባቸውን ሁለት ነጥቦች ማቴዎስ ምን አደረጋቸው?
6. ሉቃስ በማርቆስ ዘገባ ላይ ምን ምን ጨምሯል?
7. ሉቃስ የጨመራቸው አምስት ነጥቦች በማቴዎስ ወይም በማርቆስ ይገኛሉ?

8. ማቴዎስና ሉቃስ የማርቆስን ዘገባ እንዴት አድርገው ተቀበሉት?

9. ማርቆስ ባጠናቀረው ዘገባ እንዴት ተጠቀመብት?

10. ዮሐንስ ከማርቆስ ዘገባ ያልተጠቀመበት የቱን ነው?

11. ዮሐንስ በማርቆስ ዘገባ ላይ ምን ምን ጨምሯል?